

UDK 255 (450.34=862) (091)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 20. 4. 1999.

“Scuola della nation di Schiavoni” - hrvatska Bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima

Lovorka Čoralić

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Na osnovi postojećih uradaka domaće i strane historiografije, kao i uporabom izvorne građe pohranjene u sjedištu Bratovštine i Državnom arhivu u Mlecima, predstavljene su temeljne sastavnice povijesnog razvoja hrvatske bratovštine sv. Jurja i Tripuna. Ukazano je na prošlost Bratovštine od osnutka do najnovijeg vremena, nutarnje ustrojstvo, strukturu članstva i obnašatelja vodećih službi prema podrijetlu iseljenika, na karitativnu djelatnost Udruge te na njezine doprinose kulturnoj povijesti Mletaka.

Uvod “Grad koji se nazivao Babilonom”: Nacionalne zajednice i bratovštine u Mlecima

Tijekom prošlih stoljeća Mleci su sloveli kao grad koji privlači putnike i useljenike iz čitavoga svijeta. Razvojem i jačanjem državne i gospodarske moći Republike, u vrijeme kad je prostorno zapremala gotovo čitavu istočnojadransku obalu i velik dio grčkog otočja, Mleci su postali stjecištem raznorodnih nacionalnih manjina. Useljavanje žitelja podrijetlom s mletačkih posjeda na Jadranu i u Grčkoj, kao i dolazak gospodarski snažnih i poduzetnih trgovaca, umješnih obrtnika i glasovitih majstora iz zapadnoeuropskih zemalja, poticala je i potpomagala mletačka vlast. Posebno su jaka doseljavanja zabilježena nakon pada Carigrada i u vrijeme osmanlijskih prodora na Balkan i u hrvatske krajeve, ali i nakon depopulacije starosjedilačkog žiteljstva uzrokovanog epidemijama kuge. Doseljeni iz raznih zemalja, nacionalnim, vjerskim i civilizacijskim obilježjima različiti, stranci su se brzo snalazili i prilagođavali otvorenoj mletačkoj sredini koja im je pružala nebrojene mogućnosti za rješavanje temeljnih pitanja životne egzistencije. Svoja su domovinska obilježja zadržavali pokoljenjima, čemu je poglavito pridonosila i mletačka državna vlast, svjesna činjenice da djelatne nacionalne manjine znače gospodarski i kulturni dobitak svake sredine koja ih prihvati prijateljski i s razumijevanjem. Zadržavanje nacionalnih posebnosti i običaja stranih zajednica u Mlecima

najizrazitije se iskazivalo njihovim smještajem u određene dijelove grada, osnutkom vlastitih bratovština i okupljanjem u istim crkvama, a i udruženim nastupom na mletačkom poslovnom tržištu.

Jednu od najstarijih i članstvom najbrojnijih nacionalnih zajednica u Mlecima - koja se održala do danas - činili su grčki useljenici. Grci su činili i probrano društvo videnijih stranaca koji su kao bizantski poslanici, crkveni prelati i književni stvaraoci često stjecali mletačko građanstvo. U vrijeme održavanja koncila crkvenog ujedinjenja u Ferrari i Firenzi (1438.-1439.) Mletke pohode najugledniji predstavnici grčkog crkvenog života, a nakon pada Carigrada (1453.) velik broj prozapadno usmjerenih grčkih intelektualaca i prelata nalazi trajno utočište u gradu na lagunama. Krajem XV. stoljeća u Mlecima je zabilježeno oko 4000 Grka, a do kraja XVI. stoljeća zajednica je dostigla 6000 pripadnika. Ponajviše su dolazili s Krete, Krfa, Zante, Patmosa i Cipra, a uglavnom su naseljavali istočni gradski predjel Castello. U ramošnjoj dominikanskoj bazilici Ss. Giovanni i Paolo dobili su na privremenu uporabu za obavljanje bogoslužja kapelu S. Orsola, a krajem 30-ih godina XVI. stoljeća započeli su izgradnju vlastite crkve S. Giorgio. U sklopu crkve nalazila se i njihova nacionalna bratovština (Scuola dei Greci, Scuola de San Zorzi dei Greci) i kolegij. Grčka nacionalna skupina dala je i važan prinos mletačkoj toponomastici te je po njima nazvan niz manjih gradskih dijelova u predjelu Castello (dei Greci: Calle, Campo, Fondamenta, Ponte, Rio, Ramo). Uz grčku useljeničku zajednicu vezuje se i podrijetlo velebnih palača Flangini i Flangini-Fini uz Canal Grande (župa S. Geremia), koje su podigle izbjegle plemićke obitelji s Cipra¹.

Osim grčke, židovska zajednica jedna je od prvih koje spominju mletačka vrela, a s vremenom je prerasla u brojčano najjaču useljeničku skupinu. Zahvaljujući priličnoj toleranciji i pogodnostima koje im je - za razliku od većine drugih zapadnoeuropskih zemalja - pružala mletačka država, Židovi su pristizali iz brojnih europskih zemalja (Njemačka, Portugal, Španjolska) i s Istoka. Isprva su obitavali na otoku Spinalunga (Giudecca). U XIV. stoljeću zabranjuje im se zbog bavljenja lihvarskim poslovima boravak u Mlecima te se premještaju u Mestre, Mogliano, Chirignago i Conegliano. Budući da se potreba za prebivanjem umješnih židovskih bankara u poslovnom životu grada pokazala neophodnom, Veliko je vijeće 1516. godine donijelo odluku kojom im se u predjelu Cannaregio dodjeljuje prostor za stalno obitavanje, kasnije u izvorima poznat kao Ghetto Vecchio te (proširenjem na susjedna područja 1541. i 1633. godine) Ghetto nuovo i Ghetto nuovissimo. Židovski geto u Mlecima stoljećima je bio grad unutar grada, prirodnim preprekama (kanali) i državnim nadzorom izdvojen od ostalih urbanih cjelina. Iznutra dobro ustrojen i napučen (u XVI. st. oko 5000 stanovnika) geto je sadržavao brojna vjerska zdanja (Sinagoghe ili Schole), svrstana prema podrijetlu doseljenih Židova (Schola Italiana, Schola Canton, Schola Tedesca, Schola Levantina, Sc-

¹ O grčkoj nacionalnoj zajednici u Mlecima vidi: C. Veludo, *Sulla colonia greca orientale stabilita in Venezia, Venezia, 1847.*; G. Fedalto, "Stranieri a Venezia e a Padova", u: *Storia della cultura Veneta*, sv. III./1. ("Dal primo Quattrocento al Concilio di Trento"), Vicenza, 1980. (dalje: Fedalto, 1980.), 503.-512.; Isti, "Stranieri a Venezia e a Padova 1550-1700", u: *Storia della cultura Veneta*, sv. IV./2. ("Il Seicento"), Vicenza, 1984. (dalje: Fedalto, 1984.), 254.-264.; G. Perocco - A. Salvadori, *La civiltà di Venezia*, sv. II. ("Il Rinascimento"), Venezia, 1976. (dalje: Perocco-Salvadori, 1976.), 783.-788.; S. Gramigna - A. Perissa, *Scuole di arti mestieri e devozioni di Venezia*, Venezia, 1981. (dalje: Gramigna-Perissa, 1981.), 40.-41.; G. Tassini, *Curiosità veneziane, ovvero origini delle denominazioni stradali*, Venezia, 1863. (ristampa, Venezia, 1990.; dalje: Tassini, 1990.), 244.-246., 320.-321.; G. Lorenzetti, *Venezia e il suo estuario*, Trieste, 1974. (dalje: Lorenzetti, 1974.), 316.-320.

hola Spagnola o Ponentina). Židovska je zajednica dala zapažen prinos mletačkoj gospodarskoj i kulturnoj prošlosti, a svoju je posebnost zadržala do najnovijeg vremena².

U predjelu Castello (u crkvi S. Severo) imala je isprva sjedište albanska zajednica (pretežito useljenika iz gradova Drača, Skadra, Drivasta i Ulcinja), ali 1447. godine trajno je premještena zapadnije, u četvrt S. Maurizio. Sjedište Bratovštine (Scuola dei Albanesi) nalazilo se nedaleko od crkve S. Maurizio i bilo je - sve do njezina ukidanja krajem XVIII. stoljeća - ukrašeno slikarskim djelima mletačkoga renesansnog majstora Vettorea Carpaccia. Spomen na nekada brojnu i djelatnu zajednicu Albanaca i danas čuva naziv Calle dei Albanesi, ulica koja od Riva degli Schiavoni vodi u župu Ss. Filippo e Giacomo³.

Posebnosti u svezi smještaja i djelovanja u Mlecima sadržane su u povijesti njemačke, turske i perzijske zajednice. Sve navedene nacionalne skupine imale su sjedište u posebnim zgradama - fonticima (fontegho) - privremeno iznajmljenim od mletačke uprave⁴. Zgrade su bile namijenjene prolaznim posjetiocima i poslovnim ljudima (trgovci) koji privremeno borave u Mlecima. Nazočnost takvih stranih zajednica nije bila stalna, kao što su bile grčka, židovska, albanska ili hrvatska, nego prvenstveno uvjetovana trenutnim gospodarskim potrebama. Najvažniji fontik pripadao je njemačkoj skupini (Fontego dei Tedeschi). Podignut je krajem XIII. stoljeća kao konačište za njemačke trgovce i putnike te kao mjesto za skladištenje robe koja se uvozila ili izvozila iz Mletaka. Fontik je izgorio u požaru početkom XVI. stoljeća te je uskoro na istome mjestu obnovljen i proširen, zapremajući golem prostor kraj mosta Rialto - žarišta trgovačke aktivnosti njemačkih poduzetnika. Za potrebe bogoslužja njemački su žitelji imali na raspolaganju jednu kapelu u nedalekoj crkvi S. Bartolomeo. Osim brojnih trgovaca i poduzetnika, iz njemačkih je krajeva uselilo i mnogo obrtnika - poglavito zaposlenih u tekstilnoj manufakturi i prehrambenim djelatnostima. Svjedočanstvo o njemačkoj zajednici u Mlecima zabilježeno je u nekoliko lokalnih toponima (Calle dei Tedeschi u župi S. Samuele; Ramo i Campo dei Tedeschi u župi S. Giacomo dall'Orio)⁵.

Prikaz fontika perzijske zajednice najbolje je sačuvan na Carpacciovoj slici "Čudo sv. Križa" na kojoj se vidi njegov smještaj neposredno uz nekdašnju drvenu konstrukciju Rialta u blizini fontika njemačkih trgovaca. Trgovci s Istoka donosili su u grad na lagunama uvijek tražene egzotične proizvode svoje domovine, poglavito začine, tkanine, kože, sagove, duhan i drugo. Njihovo prebivanje u Mlecima nije bilo učestalo, a arhivska vrela koja bi bolje osvijetlila problematiku perzijske nazočnosti u Mlecima još

² O židovskoj zajednici u Mlecima vidi: Perocco-Salvadori, 1976., 774.-781.; C. Roth, *History of the Jews in Venice*, Philadelphia, 1930.; Lorenzetti, 1974., 412.-413.; B. Pullan, *Gli Ebrei d'Europa e l'inquisizione a Venezia dal 1550 al 1670*, Roma, 1985.; Tassini, 1990., 285.-287.

³ O albanskoj zajednici vidi: Fedalto, 1980., 521.-522.; Fedalto, 1984., 262.; Perocco-Salvadori, 1976., 788.-789.; Gramigna-Perissa, 1981., 52.-54.; Tassini, 1990., 10.-11.; Lorenzetti, 1974., 522.

⁴ O povijesti mletačkih fontika vidi: E. Concina, *Fondaci: Architettura, arte e mercatura tra Levante, Venezia e Alemagna*, Venezia, 1997.

⁵ O njemačkoj zajednici vidi: H. Simonsfeld, *Der Fondaco dei Tedeschi in Venedig und die deutschvenetianischen Handelsbeziehungen*, sv. I-II., Stuttgart, 1887.; Fedalto, 1980., 514.-521.; Fedalto, 1984., 264.-265.; Perocco-Salvadori, 1976., 792.-796.; Tassini, 1990., 247.-248., 647.; Lorenzetti, 1974., 633.

su uvijek nedovoljno istražena⁶. Mnogo je poznatiji fontik turske zajednice, smješten uz Canal Grande u župi S. Giovanni Decollato. Zgrada potječe iz XIII. stoljeća, a od 1621. do 1838. godine gradska je vlada koristi za smještaj trgovaca s područja Osman-skog Carstva (uključivo i hrvatske krajeve pod osmanlijskom vlašću). Osim u fontiku, turski su trgovci neko vrijeme bili smješteni u privatnim kućama u blizini crkve Ss. Giovanni e Paolo te u predjelu Cannaregio⁷. Osim spomenutih stranih skupina, katkad se i za malobrojne Arape nazočne u Mlecima veže obitavanje u zasebnom fontiku (Fontegho dei Arabi). Vjerojatnije je riječ o palači kretske trgovaca (braća Alfani, Rioba i Sandi), koji su se doselili u Mletke 1112. godine i ondje uzeli prezime Mastelli. Njihova se kuća (Palazzo Mastelli) nalazila na Campo dei Mori u Cannaregio, a postojanje zasebnog arapskog fontika u blizini iste palače nije potvrđeno u vrelima⁸.

Od drugih nacionalnih zajednica - dulje ili kraće prisutnih u svakodnevnom životu Mletaka - izdvajaju se Armenci, izbjegli u Mletke nakon osmanlijskog zauzimanja njihove domovine početkom XVI. stoljeća. Iako raspršeni u različitim dijelovima grada, uskoro su postali ljudstvom brojna te bogatstvom i civilizacijskom razinom posebnog štovanja vrijedna nacionalna zajednica. Pretežno su obitavali u župi S. Giuliano, gdje su posjedovali kuće, dućane, gostinjac i prostor za bogoslužje. Najjača armenska trgovačka zona u Mlecima nalazila se u ulici koja od crkve S. Maria Formosa vodi u dubinu Castella, a nazvana je - prema armenskome gradu Julfa - Ruga Giuffa (Gagiuffa). Neprijeporan kulturni prinos Mlecima dali su zasigurno benediktinski redovnici armenskoga podrijetla nastanjeni od 1717. na otočiću S. Lazzaro u središtu lagune (S. Lazzaro degli Armeni). Otočić i danas nastanjuju armenski monasi, a u tamošnjem samostanskom muzeju pohranjena je jedna od najbogatijih zbirki armenskih minijatura⁹.

Na poslijetku, osim netalijanskih nacionalnih zajednica, brojčano jako mjesto u strukturi stanovništva Grada činili su i doseljenici iz drugih dijelova Apeninskoga poluotoka, poglavito sa šireg područja mletačke Terra Ferme te iz Toscanne i Lombardije.

Nemletačko žiteljstvo činilo je u vrijeme svoje najintenzivnije prisutnosti u Mlecima oko 20 % ukupnoga stanovništva. Njihova nacionalna i vjerska raznolikost, šarolikost običaja koje su donosili iz svojih zemalja, a i visoka civilizacijska razina većine useljeničkih skupina, trajno su Mlecima usadili obilježje kreativne multikulturalnosti. U tom je kontekstu, uzevši u obzir sve što je prethodno rečeno, potrebno promatrati mjesto i ulogu hrvatskog useljeničkog korpusa i njihove nacionalne bratovštine, svojim prinosima zasigurno nezaobilazne sastavnice u proučavanju prošlosti grada na lagunama¹⁰.

⁶ Fontik je napušten 30-ih godina XIX. stoljeća (Perocco-Salvadori, 1976., 796.-799.; Lorenzetti, 1974., 633.).

⁷ Danas se u zgradi nalazi Museo di Storia Naturale. O turskom fontiku vidi: A. Sagredo, *Il Fondo dei Turchi in Venezia*, Milano, 1860.; P. Preto, *Venezia e i Turchi*, Firenze, 1975.; Fedalto, 1980., 524.-526.; Fedalto, 1984., 262.-263.; Perocco-Salvadori, 1976., 799.; Tassini, 1990., 248.-250.; Lorenzetti, 1974., 475.

⁸ Perocco-Salvadori, 1976., 804.; Tassini, 1990., 428.-430.; Lorenzetti, 1974., 408.

⁹ O armenskoj zajednici vidi: Fedalto, 1980., 524.; Fedalto, 1984., 264.; Perocco-Salvadori, 1976., 801.-802.; Tassini, 1990., 37., 560.; Lorenzetti, 1974., 795.-797.

¹⁰ O povijesti hrvatske zajednice i bratovštine u Mlecima pisala sam u više prethodnih radova. Usporedi, primjerice: "Prisutnost doseljenika sa istočnojadranske obale u Veneciji od XIII. do XVIII. stoljeća", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, sv. 26., Zagreb, 1993., 39.-78.; "Zadranici u Veneciji od XIV-XVIII stoljeća", *Radovi Zavoda HAZU u Zadru*, sv. 35., Zadar, 1993., 63.-119.; "Dubrovčani u Veneciji od XIII do XVIII stoljeća", *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, sv. 32., Dubrovnik, 1994., 15.-57.; "Splićani u Veneciji od XIII. do XVIII. stoljeća", *Božić-Bužančić zbornik, Grada i prilozima za povijest Dalmacije (Izdanja Povijesnog arhiva u Splitu)*, sv. 12., Split, 1996., 109.-156.

Cilj je ovoga rada stoga predstaviti temeljna obilježja i sastavnice iz povijesti hrvatske bratovštine sv. Jurja i Tripuna u Mlecima od njezinoga osnivanja (1451. god.) do suvremenog doba. Na osnovi uporabe dosadašnjih uradaka domaće i strane (poglavito talijanske) historiografije, prikazat će povijesni razvoj Bratovštine, njezin nutarnji ustroj, strukturu članstva i vodećih dužnosnika, oblike djelovanja (poglavito karitativni rad), a i umjetničku baštinu prema kojoj je sjedište hrvatske udruge značajan prinos mletačkoj kulturnoj baštini. Budući da su hrvatska nacionalna zajednica i bratovština najčešće u talijanskoj historiografiji svrstavane u neodređenu, apstraktnu i neprepoznatljivu skupinu "Skjavuna" (Schiavoni)¹¹, nastojat će - potkrepljujući tvrdnje osloncem na izvorno arhivsko gradivo - izraziti njezin prepoznatljiv nacionalni i domovinski identitet.

Izvori o Hrvatskoj bratovštini u Mlecima

Glavni izvori za proučavanje problematike povijesti hrvatske bratovštine u Mlecima pohranjeni su u današnjem sjedištu Udruge (Archivio Scuola Dalmata dei SS. Giorgio e Trifone, dalje: ASD). Izvor koji je zasigurno potrebno spomenuti na prvom mjestu je statut ili Mariegola (od riječi matricola = knjižica, pravilnik, popis, imenik), a njegov se izvornik čuva u sjedištu Bratovštine¹². Nezaobilazno gradivo za proučavanje povijesnog razvoja hrvatske udruge, poglavito njezine gospodarske povijesti (popisi imovine, darovnice, inventari) sadržano je u knjizi Katastika (Cattastico della Scuola di SS. Giorgio e Triffon della Nation Dalmata)¹³. Osim navedenog gradiva, Libri conti e spese della Scuola di San Zorzi et San Triffon dela Nation Dalmata (dalje: LCS) vrelo su koje sadrži posebno dragocjene podatke o tekućem godišnjem poslovanju Bratovštine, приходима i rashodima, članovima i obnašateljima vodećih službi¹⁴. Druga stalna godišnja knjiga Bratovštine nosi naziv Capitolar della Veneranda Scuola di San Giorgio e Triffone della Nation Dalmata (dalje: Capitolar), u kojoj je - iz godine u godinu - sadržan popis svih upravnih dužnosti u Udruzi, kao i imena bratima koji ih obnašaju u pojedinom mandatnom razdoblju¹⁵. Sačuvanost i uporabljivost posljednje dvije bra-

¹¹ Podrobniji osvrt na domaću i stranu historiografiju koja se odnosi na povijest i umjetničku baštinu Bratovštine objavila sam u radu "Bratovština slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna u Veneciji. Izvori, historiografija i mogućnosti istraživanja", Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, sv. 27., Zagreb, 1994. (dalje: Čoralić, 1994.), 43.-57. Ondje su detaljno navedena i kritički raščlanjena sva bitnija djela, studije i prilozi koji se odnose na navedenu problematiku.

¹² Opis i tekst Statuta objavili su u godišnjoj publikaciji Scuola Dalmata (dalje: SD) T. Vallery, "La fraternitade overo Scuola in Honore de Missier San Zorzi et Missier San Trifon", SD, sv. 4., Venezia, 1969., 3.-7.; sv. 6./1973., 3.-9.; sv. 8./1975., 3.-9.; sv. 9./1976., 3.-13. (dalje: Vallery, 1969.; Vallery, 1973.; Vallery, 1975.; Vallery, 1976.) i M. Giadrossi, "La fraternitade overo Scuola in Honore de Missier San Zorzi et Missier San Trifon", SD, sv. 16./1983., 6.-12. (dalje: Giadrossi, 1983.). O Statutu vidi literaturu: N. Luković, "Bratovština bokeljskih pomoraca Sv. -orda i Tripuna u Mlecima", Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, sv. 4., Kotor, 1957. (dalje: Luković, 1957.), 33.-43.; G. Perocco, Carpaccio nella Scuola di S. Giorgio degli Schiavoni, Venezia, 1964. (dalje: Perocco, 1964.), 17.-20.; Isti, Guida alla Scuola Dalmata dei Santi Giorgio e Trifone (detta San Giorgio degli Schiavoni), Venezia, 1984. (dalje: Perocco, 1984.), 41.-42.; Čoralić, 1994., 47.

¹³ Sažet opis Katastika vidi u: T. Vallery, "La Fraternitade overo Scuola in Honore de Missier San Zorzi et Missier San Trifon. Noti e appunti per una cronistoria", SD, sv. 5./1972., 3.-9.; Čoralić, 1994., 47.

¹⁴ Čoralić, 1994., 47.

¹⁵ T. Vallery, "Gli iscritti nell'anno del Signore 1776", SD, sv. 9./1976., 14.-21.; Čoralić, 1994.,

timske knjige uglavnom se odnosi na razdoblje od XVII. stoljeća te nam njezini podaci pružaju tek djelomično cjelovitu sliku o nutarnjem ustrojstvu Bratovštine.

Nabrojena izvorna građa u cjelosti je pohranjena u sjedištu Bratovštine. Za proučavanje prošlosti i djelovanje Udruge važan su izvor i pojedini fondovi u mletačkom Državnom arhivu (Archivio di Stato di Venezia). Ovdje nije riječ o sustavnim arhivskim zbirkama i fondovima u kojima su sadržani podaci o Bratovštini, nego o određenim fondovima u spisima kojih se, između ostalog, mogu pronaći i brojni podaci dragocjeni za ovo istraživanje. Na prvom je mjestu fond bilježničkih oporuka (Notarile testamenti). U oporukama koje se odnose na Hrvate u Mlecima zabilježeni su konkretni podaci o njihovoj povezanosti s Bratovštinom sv. Jurja i Tripuna, najčešće iskazani odredbama o mjestu pokopa, držanju zadušnica, pogrebnom ispraćaju te legatima upućenim Bratovštini¹⁶. Uz fond bilježničkih oporuka, za navedenu je problematiku uporabljiv i fond X Savi sopra alle Decime in Rialto. Catastico di Venezia (1661., 1712., 1740. god.) u kojem su u popisima za pojedine župe predjela Castello sadržani podaci o posjedima u vlasništvu Bratovštine, najčešće iznajmljenim nekom članu Udruge. Iz ovih je podataka moguće ustanoviti vrstu, smještaj i ekonomsku vrijednost nekretnina Bratovštine u Mlecima, a njihovo je istraživanje i raščlamba važan dio proučavanja gospodarske povijesti hrvatske Udruge.

Povijesni razvoj bratovštine

Dana 19. svibnja 1451. godine pročitana je u mletačkome Vijeću desetorice molba kojom se od najviše državne vlasti tražilo odobrenje rada bratimske udruge namijenjene okupljanju i pružanju pomoći pripadnicima hrvatske iseljeničke skupine. Predstavka hrvatskih iseljenika detaljno objašnjava potrebitost osnutka udruge nacionalnog obilježja: nevoljno stanje brojnih sunarodnjaka, koji su nemalim dijelom popunjavali posade ratnih brodova i vojne postrojbe Mletačke Republike, a sada su bez državne pomoći prepušteni siromaštvu i oskudici. Bijeda siromašnih Hrvata tolika je - naglašava se u tekstu predstavke - da mnogi čitave dane provode ispred trijema Duždeve palače te ondje prose milostinju. Poneki od njih nalaze se u mletačkim tamnicama, bez posjetitelja i prijatelja, i bez mogućnosti da ih se nakon smrti dostojno sahrani. Zbog svega toga okupljeni hrvatski iseljenici traže pomoć mletačke vlade, da bi osnutkom i ustrojem vlastite bratovštine mogli svojim sunarodnjacima pružiti osnovnu pomoć i utjehu. Istoga dana Vijeće desetorice odobrava osnutak i djelovanje Bratovštine Illiricorum, koja će se poglavito baviti humanitarno-karitativnim radom u pružanju pomoći i okupljanju iseljenika s područja istočnojadranske obale. Mletačka vlast odobrava ime udruge posvećene svecima-zaštitnicima sv. Jurju i sv. Tripunu (ad honorem Sanctorum Georgii, et Triphonis), njezino sjedište u samostanskoj crkvi ivanovaca S. Giovanni del Tempio (sv. Ivan od Hrama) te je uvrštava u skupinu tzv. malih mletačkih bratimskih udruga (Scuole piccole). Samo pet dana kasnije (24. svibnja 1451. god.) okupilo se na prvoj, osnivačkoj skupštini Udruge, dvjestotinjak hrvatskih iseljenika u prostorijama gostinca S. Catarina, zgrade smještene neposredno uz samostan ivanovaca S. Giovanni del Tempio u predjelu Castello. Dozvolu za okupljanje i održavanje prve izborne skupštine hrvatskim je iseljenicima odobrio Lorenzo Marcello, tadašnji prior ivanovaca u Mlecima. Na skupštini je izabrana prva uprava Bratovštine: predstojnik Šimun Ivanov dalle Stagnade, vikar Pavao brijač, pisar Nikola Kotoranin te de-

¹⁶ O tome sam pisala u radu "Bratovština Sv. Jurja i Tripuna u Mlecima u oporukama hrvatskih iseljenika", *Croatia christiana periodica*, god. XVIII., br. 34., Zagreb, 1994., 79.-98.

setorica dekana (škrinjar Juraj Markov, trgovac voćem Augustin Allegretov, Ivan Jurjev, zlatar Ivan Petrov, Juraj Jakovljević, krojač Petar, obućar Pavao Jurjev, zidar Martin Zancheta, Matija dai Albori, krojač Matija de fior, tkalac Nikola i Mihovil Surian). Datumi 19. i 24. svibnja 1451. godine drže se službenim počecima djelovanja hrvatske bratovštine u Mlecima¹⁷.

Mjesto održavanja osnivačke skupštine hrvatskih iseljenika postalo je - dozvolom priora Lorenza Marcella - prvim sjedištem njihove bratimske udruge. Crkva S. Giovanni del Tempio, nekada u posjedu templarskoga reda, pripala je nakon njihova ukinuća (1312. god.) viteškom redu ivanovaca (rodoskih, kasnije malteških vitezova). Prema ulici (Calle dei Furlani) koja vodi do samostana, crkva se u mletačkim vrelima katkad naziva S. Zuanne dei Furlani (Chiesa dei Furlani)¹⁸. Gostinjac S. Catarina, osnovan još u doba templarskih vitezova, prvotno je služio za zbrinjavanje hodočasnika i putnika za Svetu zemlju. Od 1445. godine u dijelu zgrade gostinjca nalazilo se sjedište Bratovštine S. Giovanni Battista.

Dana 30. svibnja 1451. godine, samo nekoliko dana nakon osnivačke skupštine, potpisan je ugovor s priorom Marcellom, kojim se određuju međusobna prava i obveze hrvatske bratovštine i ivanovaca. U uvodu ugovora ukratko se podsjeća na molbu upućenu Vijeću desetorice (19. svibnja) i odluku toga Vijeća kojom se odobrava rad Bratovštine sa sjedištem u toj crkvi. Spominje se prvi saziv skupštine i navode imena izabranih dužnosnika. Prema tekstu ugovora, Bratovština dobiva na uporabu dio gostinjca S. Catarina, u kojem može podići kapelu s oltarom posvećenom sv. Jurju i sv. Tripunu i odrediti četiri grobnice za pokop svojih članova. U kapeli je dopušteno održavanje misa zadušnica u spomen na pokojne bratime, kao i slavljenje blagdana svetaca-zaštitnika Bratovštine. Prior, nadalje, dopušta preuređenje gostinjca i na susjedni teren dogradnju manje kuće za okupljanje, svečane sjednice i zbrinjavanje članova. Mise (obične i pjevane) u hrvatskoj kapeli držat će svećenik iz crkve ivanovaca, a za naknadu mu pripadaju prihodi od vjernika koji se toga dana okupe na bogoslužju. Troškove održavanja oltara i grobnica, kao i nabavu voštanica i svjećnjaka, u cijelosti snosi Udruga. U znak zahvalnosti, Bratovština će prioru svake godine na dane njezinih zaštitnika sv. Jurja i sv. Tripuna darovati po jedan kruh, voštanicu tešku jednu libru te četiri dukata. Obje strane obvezuju se na poštivanje ugovorenih obveza, a rok trajanja ugovora nije određen¹⁹.

U vrijeme kad je Bratovština sklapala ugovor s predstojnikom reda, ivanovci su posjedovali nekoliko zgrada i zemljišne terene u neposrednoj okolici samostana. Prvotno sjedište hrvatske udruge tada je okruživao s jedne strane toranj sa zvonikom, a s dru-

¹⁷ O. Böhm, *The Church of St. George of the Slavoni in Venice and the Paintings by V. Carpaccio*, Florence, 1904., 3.; Luković, 1957., 36.; T. Vallery, "La Fraternalità ovvero Scuola in Honore de Missier San Zorzi et Missier San Trifon. Le origini", *SD*, sv. 1./1966., 5.-11.; Perocco, 1964., 18.-21.; Perocco, 1984., 5.-7.; G. Perocco, "La Scuola di San Giorgio degli Schiavoni", *SD*, sv. 30./1., 1996. (dalje: Perocco, 1996.), 8.-15.; Gramigna-Perissa, 1981., 38.-39.

¹⁸ O samostanu i crkvi S. Giovanni del Tempio (Chiesa dei Furlani) vidi: Lorenzetti, 1974., 370.; Tassini, 1990., 297.

¹⁹ Tekst ugovora između Bratovštine i priora ivanovaca vidi u: Perocco, 1964., 209.-214. Obveze bratovštine navedene su i u Statutu iz 1454. godine: Cap. XIII: *Dele nostre sepolture*; Cap. XXXII: *Di pati che ha la nostra scuola cum misier lo prior dele offerte*; Cap. XXXIII: *De i pati e convencion havemo cum el prior del suo censo over livello annuatim de la nostra scuola* (Vallery, 1973., 8.; Vallery, 1976., 4.-5.).

ge strane manja poljana namijenjena groblju te prostran vrt okružen kućama. Iako nije u cijelosti pripadala hrvatskoj udruzi (susjedstvo s Bratovštinom S. Giovanni Battista), zgrada je prostorno bila mnogo veća od današnjega sjedišta. Unutrašnjost sjedišta Bratovštine bila je uređena po uzoru na druge onodobne mletačke udruge. U prizemlju se nalazio prostor za vjerske obrede s glavnim oltarom posvećenim sv. Jurju, a na katu dvorana za svečane sjednice i okupljanje bratima. Carpacciove slike, nastale između 1502. i 1507. godine, tada su ukrašavale kat sjedišta. Na katu se nalazio i oltar posvećen sv. Katarini, koji je 1518. pripao prioratu ivanovaca²⁰.

U prvom stoljeću (1451-1551) djelovanja sjedište hrvatske udruge nalazilo se pod okriljem reda ivanovaca. Tijekom toga vremena dolazak hrvatskih iseljenika u Mletke bio je u stalnom brojčanom porastu. Članstvo je neprekidno raslo, a s time i gospodarska moć zajednice. Uključenost u mletački crkveni i svjetovni život, povezanost s istaknutim osobama, pregalaštvo na održanju domovinske svijesti i nacionalnog identiteta hrvatske iseljeničke skupine te izradba vrhunskih umjetničkih djela (Carpacciov slikarski ciklus), najvažnija su obilježja prvoga stoljeća opstojnosti zajednice prekojadranskih iseljenika.

Nezaobilazne epizode iz prvoga razdoblja postojanja Udruge odnose se na niz priznanja istaknutih osoba mletačke crkvene i svjetovne povijesti, iskazanih podjelom indulgencija i darovnica. Prvo, i od svih zasigurno najvrijednije priznanje, upućeno već desetak godina nakon utemeljenja, Bratovština je stekla indulgencijom kardinala Bessariona 1464. godine. Humanist i erudit, grčki monah i katolički kardinal, Bessarion je nakon pada Carigrada pod osmanlijsku vlast pronašao svoju drugu domovinu na Apeninskom poluotoku te je svoje sjedište zasnovao u mletačkoj benediktinskoj opatiji S. Giorgio Maggiore. Glasovit po gorljivom zagovaranju kršćanskoga jedinstva i vojnog suprotstavljanja osmanlijskim nadiranjima, Bessarion je - dublje od većine svojih suvremenika - shvatio tragiku događanja na europskom jugoistoku te je upravo u hrvatskim prekojadranskim izbjeglicama prepoznao sličnost i zajedništvo prognaničke sudbine. Godine 1464., dana 10. veljače, kardinal Bessarion, tada obnašatelj naslova biskupa Tuscula, patrijarha Carigrada i legata apostolske stolice a latere u Mlecima i svim područjima podložnim Republici, obratio se hrvatskoj udruzi poveljom napisanom na otoku S. Giorgio Maggiore²¹. Želeći "da se skjavonska družba, koja se sada sastaje u crkvi Sv. Jurja od "Skjavona" u Mlecima, svakoga dana uzvisuje čineći dobra djela", kardinal je Bratovštini podijelio indulgenciju koja se odnosi na dane njezinih zaštitnika sv. Jurja, sv. Tripuna, sv. Jeronima, kao i na blagdane Presvetoga Tijela Kristova i prvu nedjelju nakon Uzašašća Gospodinova. Na te dane svi vjernici "koji budu pobožno posjetili crkvu u kojoj će se rečena družba sastajati", stječu oprost od sto dana godišnje za svaki blagdan u kojem pohode crkvu²². Hrvatskoj zajednici u Mlecima,

²⁰ Perocco, 1964., 28.-35.; Perocco, 1996., 15.-22.

²¹ Tekst indulgencije čuva se u Arhivu sjedišta Bratovštine u knjizi Catastico, str. 4^a. Usporedi prijepise u djelima: Perocco, 1964., 214.-215.; T. Vallery, "Il Cardinale Bessarione e la Scuola Dalmata", SD, sv. 6./1973. (dalje: Vallery, 1973.A), 15; M. Giadrossi - P. Vidoli Ratti, "Le indulgenze della Scuola", SD, sv. 25./1992. (dalje: Giadrossi - Vidolo-Ratti, 1992.), 4.-6. O veza-ma kardinala Bessariona s Hrvatima, poglavito s obzirom na podjelu indulgencije hrvatskoj bratovštini vidi: L. Čoralić, "Kardinal Bessarion i Hrvati", Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 40., Zadar, 1998., 143.-160. (dalje: Čoralić, 1998.).

²² Opširnije o Bessarionovoj darovnici vidi: Luković, 1957., 36.; Vallery, 1973.A; Perocco, 1964., 31.-32., 214.-215.; Perocco, 1984., 8.; Perocco, 1996., 24.; Perocco-Salvadori, 1971., 755.; Čoralić, 1998.

nedavno utemeljenoj i dobrim dijelom sastavljenoj od članova koji su domovinu napuštali upravo zbog ratnih prilika, indulgencija je predstavljala značajnu moralnu potporu. Članovi zajednice Hrvata odužili su se grčkom monahu trajnim bilježenjem njegova lika na jednoj od najvrijednijih slika u svome sjedištu. Remek-djelo mletačkoga renesansnog slikarstva, Carpacciova "Vizija sv. Augustina", predstavlja u prizoru iz života ovoga sveca, upravo lik darovatelja i poticatelja hrvatske zajednice - kardinala Bessariona²³.

Druga podjela oprosta pohoditeljima sjedišta hrvatske udruge donesena je 8. rujna 1481. godine. Indulgenciju je uputio Bertuccio Contarini, legat pape Siksta IV. i tadašnji prior mletačkoga samostana ivanovaca. Opći oprost (absolutio in vita i absolutio in articulo mortis) upućen je kao priznanje članovima Udruge koji su pružili pomoć braniteljima ivanovačkog otoka Rodosa, tada zaposjedanog od osmanlijske vojske. Odašiljanje pomoći Rodosu provodio je upravo Beruccio Contarini, čime se objašnjava njegov izbor za izravnoga uručitelja ovog papinskog priznanja²⁴.

Godine 1502. Bratovština stječe dva značajna priznanja. Dana 22. lipnja papa Aleksandar VI. posredstvom svoga legata Angela Leoninia udjeljuje svim pohoditeljima sjedišta Udruge oprost od četrdeset dana. Oprost primaju svi oni koji prebivaju bogoslužju na blagdane sv. Jurja, sv. Tripuna, sv. Jeronima i sv. Ivana Kristitelja te svake druge nedjelje u mjesecu. U tekstu papinske povelje izrijekom se navodi dobro gospodarsko stanje zajednice, opremljenost njezina sjedišta brojnim liturgijskim predmetima i umjetninama te izražava želja za njezinim napredovanjem, porastom članstva i općeg ugleda²⁵.

Iste godine kad je upućena indulgencija pape Aleksandra VI., Bratovština stječe dragocjen dar plemića Paola Valaressa, zapovjednika mletačkih utvrda na Peloponezu. Riječ je o vrijednoj relikviji sv. Jurja, koja se do tada nalazila u vlasništvu jeruzalemskoga patrijarha (vjerojatno Cristofora Garatonia), a uručena je mletačkom zapovjedniku kao osobni dar i priznanje. Relikvija je bila isprva pohranjena u mletačkoj crkvi S. Angelo Michele, nedaleko od palače Valaresso. Dopuštenje za prijenos relikvije u sjedište Bratovštine dali su tadašnji mletački patrijarh Tommaso Donà i spomenuti papinski legat Angelo Leonini. Dana 24. travnja, na blagdan sv. Jurja, relikvija je svečano prenesena u bratimsko sjedište, a tom su prigodom darovatelj Paolo, njegov brat Niccolò te nećaci Luca i Vettore, primljeni u počasne članove zajednice²⁶.

Nakon 1502. godine slijedilo je razdoblje za koje ne posjedujemo podatke o podjeljivanju crkvenih oprosta pohoditeljima hrvatske udruge. Tek 1640. godine, gotovo stoljeće i pol nakon povelje pape Aleksandra VI., slijedila je nova podjela indulgencije. Bulom od 20. lipnja 1640. godine papa Urban VIII. proširio je popis blagdana u čast

²³ H. I. Roberts, "S. Agostino nello studio di S. Girolamo. Il dipinto di Carpaccio e le sue fonti leggendarie", SD, sv. 10./1977., 3.-41. (dalje: Roberts, 1977.); Perocco, 1964., 125.-140.; Perocco, 1984., 32.-33.; Perocco-Salvadori, 1976., 745., 766.-767.; Čoralić, 1998., 153.-156.

²⁴ Tekst indulgencije zapisan je u knjizi Catastico, str. 5'. Objavljen je u radu: Giadrossi - Vidoli Ratti, 1992., 6.-8. Podrobnije vidi: Luković, 1957., 36.; Perocco, 1964., 29., 31.-32.; Perocco, 1984., 8.; Perocco, 1996., 24.; Perocco-Salvadori, 1976., 755.; Gramigna-Perissa, 1981., 39.

²⁵ Tekst indulgencije čuva se u knjizi Catastico, str. 12'. Objavljen je u radu: Giadrossi - Vidoli Ratti, 1992., 9.-11. Opširnije o indulgenciji vidi: Perocco, 1964., 32.-33.

²⁶ Zapis o svečanom prijenosu relikvije u sjedište Bratovštine zabilježen je u Mariegoli. Tekst je objavljen u: Perocco, 1964., 215.-216.

kjih se vjernicima darivao oprost. Osim do tada redovito navodenih zaštitnika Udruge (sv. Juraj, sv. Tripun, sv. Jeronim), izrijekom se kao dani odabrani za podjelu oprosta spominju i blagdani sv. Nikole i sv. Marka. Svim vjernicima koji na rečene blagdane pohode hrvatsko sjedište i prebivaju bogoslužju dodjeljuje se 60 dana oprosta. Članovima Udruge, ali i svima onima koji su u doticaju s djelovanjem Bratovštine, preporučuje se pregalaštvo na zbrinjavanju siromašnih i bolesnih bratima te nesebično zalaganje za gospodarsko jačanje i opći boljitak zajednice²⁷. Posljednja darovnica takve vrste podijeljena Bratovštini u vrijeme opstojnosti Mletačke Republike zabilježena je 5. studenog 1662. godine, u doba pontifikata pape Aleksandra VII. Tekst papinske bule izrijekom upućuje na iskazivanje počasti glavnom oltaru sjedišta (posvećenom sv. Jurju). Oprost stječu svi vjernici koji na blagdane zaštitnika Bratovštine i u dane službenja misa zadušnica za pokojne bratime prebivaju crkvenom bogoslužju te pritom molitvom iskažu štovanje oltaru sv. Jurja²⁸.

Skladan suživot hrvatske udruge sa susjednom Bratovštinom S. Giovanni Battista u okrilju samostanskog gostinca ivanovaca prekinut je izborom mletačkoga plemića Sebastiana Michiela na mjesto novoga priora²⁹. Za razliku od svojih prethodnika Lorenza Marcella i Bertuccia Contarina, koji su tijekom službovanja iskazivali punu spremnost za suradnju s hrvatskom udrugom, Michiel je već na samom početku mandata pokazao izrazitu krutost i nesklonost. Vrijeme Michielova priorata poklapa se sa sve izraženijim napretkom Bratovštine, vidljivim kroz brojno članstvo i česte oporučne legatate koji su uvelike pojačavali njezinu gospodarsku stabilnost i neodvisnost. Uskoro se pokazalo da ugovor o korištenju prostora u vlasništvu ivanovaca, sklopljen 1451. godine s priorom Marcellom, nije dovoljno jasno izrazio prava i obveze hrvatske udruge. Nemale gospodarske mogućnosti Bratovštine, potreba za preuređenjem i dogradnjom postojećih prostorija te, istodobno, simbolična novčana naknada (četiri dukata, kruh i voštanica) koja se u znak počasti jednom godišnje davala prioru, okolnosti su koje objašnjavaju korijenje razmimoilaženja nekada dobrosusjedskih odnosa u crkvi S. Giovanni del Tempio. Pitanje jurisdikcije nad radom Bratovštine te uporno Michielovo isticanje prvenstva nad svjetovnom mletačkom vlašću već se 1502. godine našlo pred državnim magistraturom Giustizia civile. Presuda sudskog tijela Giudici del petizion (donesena 19. listopada 1502.) u ovom je slučaju prevagnula u korist hrvatske zajednice, zabranivši Michielu uplitanje u svakodnevni život Udruge koja je - prema mišljenju svjetovne mletačke vlasti - pripadala pod jurisdikciju civilnih magistratura. Optužbe protiv samostalne politike i rada Udruge nastavljaju se već iduće godine, kad su članovi pozvani da predaju ključeve prostorija gostinca S. Catarina i - pod prijetnjom crkvenog izopćenja - prestanu služiti mise u svojoj kapeli. Bratovština se tada iznova obraća svjetovnoj vlasti, vjerujući da će tradicionalna netrpeljivost između mletačke države i Crkve biti dovoljnim zalogom za naklonost mletačkih plemića koji odlučuju u nadležnim magistraturama. Istodobno Michiel nagovara upravu Bratovštine S. Giovanni Battista da tužbom protiv hrvatske udruge pri mletačkom Vijeću desetorice (zbog navodno uskraćenog prava na uporabu oltara sv. Jurja na blagdan sv. Ivana

²⁷ Tekst indulgencije vidi u: Giadrossi - Vidoli Ratti, 1992., 11.-14. O istome vidi kratku napomenu u: Luković, 1957., 36.

²⁸ Tekst indulgencije vidi u: Giadrossi - Vidoli Ratti, 1992., 14.-16.

²⁹ O višegodišnjem sporu Bratovštine sa priorom reda ivanovaca vidi: Perocco, 1964., 39.-44., 216.-224.; G. de Manzini, "La lunga causa con il priorato dei Gerosolimitani", SD, sv. 15./1982., 3.-13.; Perocco-Salvadori, 1976., 756.-757.

Krstitelja) pojačaju ozbiljnost čitavoga slučaja i pripomognu prevazi u korist ivanovaca. Iako je tužba susjedne Bratovštine riješena kompromisnom odlukom, kojom se nastojalo zadovoljiti obje bratovštine, neprestano podizanje optužbi s obje zavadene strane svjedoči da su suživot i dobrosusjedstvo trajno nestali iz samostanskog sjedišta ivanovaca. Nakon niza godina zategnutoga stanja te brojnih pokušaja posredovanja i izmirenja koja su dolazila od najutjecajnijih tijela mletačke svjetovne vlasti (Vijeće desetorice), ali i od mletačkoga patrijarha i Svete Stolice, dana 5. svibnja 1518. postignuto je rješenje koje je svojim kompromisnim sadržajem zadovoljilo obje zavadene strane. Tekst ugovora sročili su *comissarii et executores delegati Apostolici* - Pietro Florian (župnik crkve Ss. Apostoli) i Francesco da Donà (svećenik u crkvi S. Trinità). Sporazum je potvrdila i Sveta Stolica (papa Lav X. bulom od 11. veljače 1518.), a konačnu je valjanost ugovor stekao priznanjem mletačkih svjetovnih vlasti³⁰. Prema odredbama sporazuma prior ivanovaca dopušta hrvatskoj bratovštini nesmetano korištenje prostora bivšega gostinca S. Catarina, uporabu kapele i oltara u vjerske svrhe te dogradnju i preuređenje bratimskog sjedišta, započeto još 1502. godine (pregradnja zida koji je dijelio prostorije hrvatske udruge i Bratovštine S. Giovanni Battista)³¹. Bratovština je - u znak priznanja priorova autoriteta i kao naknadu za proširivanje samostanskog prostora u vlastite svrhe (*per recognitione et per la concessione de sudetti luoghi*) - obvezatna platiti oko 260 dukata te godišnji novčani dar prioru povisiti za tri dukata (sa četiri na sedam dukata). Presuda je značila kraj višegodišnjeg priorova pritiska i uplitanja u rad Bratovštine te, istodobno, definiranje njezina samostalnog statusa nalik ostalim onodobnim mletačkim nacionalnim udrugama. Smirivanje iscrpljujućeg sukoba s ivanovcima omogućilo je Udruzi da se u godinama najjačega dolaska hrvatskih prekojadranskih iseljenika u cjelosti usmjeri na njihovo institucionalno objedinjavanje. Brojne i sredstvima bogate darovnice (zemljišni posjedi u Venetu, kuće i tereni u Mlecima), pristigle upravo tijekom nastupajućeg razdoblja, dodatno će učvrstiti gospodarsku snagu Udruge i potvrditi njezino neprijeporno mjesto u kontekstu ostalih nacionalnih zajednica u Mlecima.

Sporazum iz 1518. godine, kojim je definiran samostalan status hrvatske udruge, omogućio je nastavak opsežnih i već početkom stoljeća započetih radova na temeljitoj dogradnji i preuređenju sjedišta. Godine 1551. sjedište poprima vanjski i unutarnji izgled nalik većini onodobnih malih mletačkih bratovština, a koji će se - uz manje kasnije pregradnje - zadržati do današnjega dana (vidi: prilog 1.). Preuređenje nekadašnjega templarskog gostinca povjereno je 1551. godine protomajstoru arsenala Giovanniu De Zanu, učeniku i stilskom sljedbeniku slavnoga mletačkog graditelja Jacopa Sansovina³². Fasada građena istarskim kamenom slijedi graditeljska i skulptorska načela mletačkoga Quinquocenta. Pravokutnom formom i čvrsto naglašenom podjelom katova, zgrada izvana stvara dojam mnogo veće prostranosti od stvarne unutarnje površine, ipak nešto manje od prvotnog sjedišta u gostincu S. Catarina. Prizemlje raščlanjuju ulazna vrata te nejednako građeni prozori (*bifore* na lijevoj, a pravokutni prozor na de-

³⁰ Tekst sporazuma sadržan je u knjizi *Catastico*, str. 29^a. Objavio ga je Perocco, 1964., 221.-224.

³¹ Susjedstvo s Bratovštinom S. Giovanni Battista trajalo je do 1827. godine, kad je ta Bratovština ukinuta, a njezin prostor (nakon preuređenja) 1839. god. dodijeljen hrvatskoj udruzi (današnja sakristija).

³² O umjetničkim značajkama De Zanove pregradnje iz 1551. god. vidi: Luković, 1957., 39.; Lorenzetti, 1974., 366.; Perocco, 1964., 46.-49.; Perocco, 1984., 9., 37.-38.; Perocco-Salvadori, 1976., 752.-753.

Prilog 1: pročelje sjedišta Hrvatske bratovštine Sv. Jurja i Tripuna u Mlecima (XVI. st.)

snoj strani). Iznad desnog, pravokutnog prozora, i danas je čitljiv natpis Scuola de San Zuane del Tempio, podsjećanje na nekadašnji višestoljetni suživot s ugaslom Bratovštinom S. Giovanni Battista. U središtu fasade nalaze se dvije skulpture. Gornja potječe iz XIV. stoljeća i prikazuje Blaženu Djevicu Mariju s Djetetom, sv. Ivana Kristitelja i sv. Katarinu. Autor je rada nepoznat, a skulptura je naslijeđe gostinjca S. Catarina. Rad podno te skulpture prikazuje sv. Jurja u bitci sa zmajem. Skulptura je naručena 1551. godine (dovršena 1552. god.) i djelo je klesara Pietra da Salò³³. Unutrašnjost zgrade sačuvala je prvotnu namjenu. Prizemlje, ukrašeno Carpacciiovim slikama, služilo je u vjerske svrhe (obavljanje misa), a na katu se nalazila dvorana za okupljanje bratima i održavanje sjednica upravnoga vodstva. Od danas sačuvanih sjedišta mletačkih bratovština, zgradi hrvatske udruge najviše nalikuje zgrada nekadašnje Bratovštine obučara (Scuola dei calegheri) na Campo S. Tomà (izgrađena 1478. god.). Spomen na pregradnju i uređenje sjedišta hrvatske bratovštine sredinom XVI. stoljeća sačuvan je u natpisu na fasadi zgrade te u spisima ugovora sa spomenutim graditeljima i klesarima³⁴.

Razdoblje prvoga stoljeća nakon osnutka hrvatske udruge bilo je ispunjeno brojnim, sadržajem i značajem bogatim događajima. Tijekom toga vremena Bratovština je definitivno stekla status samostalne bratimске udruge nalik ostalim nacionalnim bratovštinama u Mlecima s prvenstvenim zadatkom okupljanja, zbrinjavanja i pomoći pripadnicima hrvatske iseljeničke skupine. U idućim stoljećima, u doba kad opada dolazak hrvatskoga prekojadranskog iseljeničtva, Bratovština se sve više pretvara u ustanovu trajno iseljenih Hrvata i njihovih potomaka, gubeći temeljna obilježja i zadaće zacrtane njezinim osnutkom. Svakodnevlje Bratovštine ulazi tada u uobičajenu kolotečinu mletačkoga društvenoga života. Izostaju značajni datumi i prijelomni događaji, zbivanja iz godine u godinu nalikuju jedna drugima te o jednoobraznosti bratimskoga svakodnevlja najbolje svjedoče godišnje knjige (Libri conti e spese, Capitular grande), ispunjene uobičajenim podacima o redovitoj smjeni dužnosnika, sazivanju godišnje skupštine i obavljanju temeljne karitativne djelatnosti.

Jednoličnost povijesnoga tijeka Bratovštine trajat će do skončanja Prejanske Republike 1797. godine, kad se, odredbom francuskih vlasti iz 1806. godine, ukida velik broj crkvenih ustanova (samostana, bratovština, gostinjaca i ostalih ustanova pod crkvenim patronatom), a njihova imovina (posjedi, zgrade, umjetnička baština) prelazi u državno vlasništvo. Našavši se - poput drugih mletačkih bratimskih udruga - pred neizbježnim ukidanjem, tadašnji predstojnik Josip Zuanić zvan Bratine obratio se 14. svibnja 1806. godine pismenom predstavkom novoustrojenoj francuskoj upravi. U predstavi se navodi povijesni razvoj Bratovštine, motivi njezina osnivanja i temeljne zadaće djelovanja te naglašava njezina važnost za višestoljetno objedinjavanje iseljenih Hrvata. Naglašavajući kako je Udruga "posljednji bedem Skjavona" (ultimo baluardo degli Schiavoni), Zuanić moli francuske vlasti za dozvolu djelovanja i pravo na zadržavanje imovine kojoj je prijetilo podržavljenje³⁵. Činjenice da je hrvatska udruga imala tijekom prošlosti posebno i u odnosu na većinu drugih udruga vrlo svjetovno obilježje te da je hrvatsko ise-

³³ Tekst ugovora s Pietrom da Salò vidi u: Catastico, str. 101'. Objavio ga je Perocco, 1964., 224.-225. Usporedi: Luković, 1957., 39.; Lorenzetti, 1974., 366.; Perocco, 1984., 9., 38.

³⁴ Tekst na fasadi glasi: COLLABENTEM NIMIA VETUSTATE AEDEM DIVO GEORGII DICATAM COLLEGIUM ILLYRIORUM PIETATE ET ANIMI MAGNITUDE INSIGNIUM SUO NITORI A FUNDAMENTIS MDLI (Perocco, 1964., 44.).

³⁵ Luković, 1957., 37.; Perocco, 1964., 51.-52.; Perocco, 1984., 10.; Perocco-Salvadori, 1976., 746.-747.

ljeništvo činilo (brojčanim udjelom i angažmanom u mletačkom javnom životu) respektabilnu nacionalnu zajednicu, kao i konkretni politički razlozi prema francuskim stečevinama u Hrvatskoj i Dalmaciji (ustroj Ilirskih provincija), utjecale su na izrazitu populstivost francuske uprave. Nasuprot većini mletačkih bratovština, na mnogobrojne apele i zagovore kojih se francuska vlast u cijelosti oglušila, hrvatska je udruga naišla na povoljan odgovor i uspješno prebrodila najkritičnije razdoblje svoje povijesti. Dana 11. veljače 1807. godine Ravnateljstvo državnih dobara u Mlecima službenim je dekretom priznalo dotadašnji kontinuitet i odobrilo nastavak rada hrvatske udruge s punim pravom korištenja cjelokupne imovine u Mlecima i Venetu³⁶. Rad Bratovštine nakon toga je neometano nastavljen te bez ikakvih prekida traje do danas.

Zapaženiji udio u javnom životu Mletaka zajednica je imala u doba prijelomnih političkih događanja na talijanskom prostoru, poglavito u vrijeme revolucije 1848./49. godine te tijekom talijanskoga nacionalnoga preporoda i pokreta za ujedinjenje. Ime Schiavoni, do XIX. stoljeća sastavni dio naslova Bratovštine (Scuola degli Schiavoni), tada nestaje iz službenog imena Udruge, a zamjenjuje ga današnji naziv Scuola Dalmata dei Ss. Giorgio e Trifone. Time je Udruga koja je nastala upravo poradi okupljanja i institucionalnog povezivanja hrvatskih iseljenika s istočnojadranske obale, izgubila svoje temeljno prvotno obilježje, pretvarajući se u zajednicu dalmatinskih i istarskih iseljenika talijanskoga nacionalnog i političkog opredjeljenja. Talijanizacija je nastavljena i tijekom XX. stoljeća, posebice nakon 1945. godine, kad u Mletke pristiže nemali broj Talijana s područja Istre, Kvarnera i Dalmacije (optanti, esuli).

Vanjska obilježja Bratovštine sačuvana su do današnjega dana. Redovito se održavaju godišnje skupštine (Convocato Generale) bratima (confratelli) i sestara (consorelle), obavlja se primanje novih članova, bira upravno vodstvo (Consiglio di cancellaria) i vodeći dužnosnici³⁷. U sklopu opsežne izdavačke djelatnosti Bratovština izdaje godišnju publikaciju Scuola Dalmata dei Ss. Giorgio e Trifone, u kojoj se, poglavito iz pera talijanskih istraživača, obrađuju raznovrsne teme iz prošlosti i aktualnog života zajednice.

Ustroj i podjela vodećih dužnosti u bratovštini

Nutarnje ustrojstvo, struktura i podjela dužnosti u upravnim tijelima, kao i osnovna načela djelovanja Bratovštine kao središnje ustanove okupljanja iseljenih Hrvata u Mlecima, detaljno su sadržani u temeljnom pravilniku ili Statutu (Mariegola), službeno odobrenom od Vijeća desetorice 26. siječnja 1454. (m. v. = 1455.) godine. Iako se u odredbama (kapituli) Statuta pobliže ne objašnjava nacionalna struktura i podrijetlo članova, sadržaj brojnih kapitula jasno ukazuje da je Udruga poglavito bila namijenjena doseljenicima s područja mletačkih stečevina na istočnojadranskoj obali. Pristup u zajednicu imao je svaki prekojadranski doseljenik, bez obzira na imovne mogućnosti, zanimanje, društveni status ili spol. Novčani iznos pristupnine nije naveden nego se izričito navodi da svaki bratim prilikom ulaska u Bratovštinu plaća prinos prema svojim željama i mogućnostima. Svaki novopridošli član obvezuje se u cijelosti slijediti odredbe Statuta, štovati svece-zaštitnike Udruge te svojim zalaganjem pridonosi-

³⁶ Luković, 1957., 37.; Perocco, 1964., 52.; Perocco, 1984., 10.

³⁷ Današnju upravnu strukturu Udruge čine: predstojnik (guardian grande), vikar (vicario), rizničar (tesoriere), vijećnici (consiglieri) i nadzornici (revizori). Popis svih članova Udruge svake se godine objavljuje u istoimenoj godišnjoj publikaciji.

ti općem boljitku zajednice³⁸. Budući da je hrvatska bratovština nacionalnoga obilježja te prema tome nije moguće da njezin član bude istovremeno bratim neke druge slične zajednice, izričito se zabranjuje pristupanje u Bratovštinu Albanaca (*Scuola dei Albanesi*). Ako to neki bratim ipak učini, daje mu se rok od 15 dana da istupi iz albanske udruge. Ako to ne učini, trajno će biti udaljen iz hrvatske bratovštine. Budući da je albanska udruga okupljala iseljenike s područja mletačke pokrajine Albanije (*Albania Veneta*), u sastav koje je ulazio i cjelokupni prostor od Kotora do Bara te je stoga postojala mogućnost da se neki hrvatski useljenik priključi toj Udruzi, takva je odredba imala za cilj spriječiti nacionalnu podvojenost hrvatskih iseljenika i potaknuti njihovo okupljanje isključivo u jednoj, nacionalnim obilježjima definiranoj bratovštini³⁹.

Stupanjem u Udrugu svaki član dobiva svoju iskaznicu-pločicu (*toleta*) na kojoj je napisano njegovo ime. Sve iskaznice pohranjene su u drvenoj škrinji (*canzelo*) i koriste se isključivo radi potvrđivanja članstva pojedinih bratima. Svake druge nedjelje u mjesecu bratimi su obvezatni pohoditi sjedište te pri potvrđivanju iskaznice platiti simboličnu svotu od jednoga solida. Za svako neplaćanje članarine dobiva se po jedan kazneni bod, a članovi koji tijekom dvije godine izostanu sa svojim prinosima bez opravdanog razloga⁴⁰, trajno se isključuju iz zajednice⁴¹. Kapitulom broj 48 određuju se uvjeti pristupanja žena u članstvo Udruge. Za razliku od muškog dijela članstva, žene pri ulasku u Udrugu plaćaju tri lire per *suvecion dela scuola et dei poveri*) i 16 solida za svoje mjesto (*per el suo pan*). Žene nisu imale svoju iskaznicu (*toletu*) te nisu bile obvezatne plaćati dvomjesečnu članarinu u iznosu od jednoga solida. Jedina im je obveza pohoditi sjedište na dan sv. Jurja, kada plaćaju 16 solida te za duše bratima preminulih tijekom tekuće godine mole po deset molitvi "Oče naš" i "Zdravo, Marijo"⁴². Poput statuta ostalih bratovština, i *Mariegola* hrvatske udruge sadrži nekoliko odredbi o kažnjavanju neprimjerenog ponašanja članova. Stoga se trajno isključuje svaki bratim koji na bilo koji način, ponašanjem ili riječima, čini djela protiv interesa Udruge, ne pokorava se odredbama Statuta i oglašuje se o upozorenja vodećih dužnosnika⁴³. Prijetnja trajnog odstranjivanja odnosi se i na članove koji bez dopuštenja predstojnika otuđe, založe ili posude neki predmet koji se nalazi u zajedničkom vlasništvu⁴⁴. Na posljetku, ista će kazna snaći i bratime koji snuju ili čine protudržavna djela uperena na štetu *questa alma citade de Viniexia*⁴⁵.

³⁸ Cap. XVI: *Del modo de l'intrar in la scuola*; Cap. XVII: *De quello che se die pagar per intrada della schuola* (Vallery, 1975., 3.-4.).

³⁹ Cap. XXXIX: *Che algun che sia in la Scuola de Albanese non possa esser de questa nostra scuola* (Vallery, 1976., 7.).

⁴⁰ U opravdani izostanak ubrajalo se putovanje poradi trgovačkih i pomorskih poslova u koje je bio uključen nemali broj iseljenika - članova Udruge. Odredbom broj 46 dopušta se višemjesečno neplaćanje članarine, uz uvjet da se prethodno o tome obavijesti predstojnik. Iskaznica s imenom odsutnog bratima tada se pohranjivala u posebnu posudu za "privremeno izbivajuće članove", a nadoknada neisplaćene članarine obavljala se nakon povratka bratima u Mletke (Cap. XLVI: *De quelli che vano fuor dela terra*: Vallery, 1976., 9.-10.).

⁴¹ Cap. XVIII: *Del canzelo et haver la sua toleta*; Cap. XX: *De essere scritto in mariegola et in toleta* (Vallery, 1975., 4.).

⁴² Cap. XLVIII: *Dele done le qual vora' intrar in la nostra scuola e quello le die' pagar per haber el suo pan de la nostra festa de misier San Zorzi e quello le sum obligade* (Vallery, 1976., 10.).

⁴³ Cap. XXIV: *De quelli che procurasse de desfar questa nostra scuola* (Vallery, 1975., 6.-7.).

⁴⁴ Cap. L: *Che alguna cossa della nostra scuola non se possi prestar ad algun* (Vallery, 1976., 11.).

⁴⁵ Cap. XXV: *De quelii che fosse contra el stado de questa nostra Republica* (Vallery, 1975., 7.-8.).

Sudjelovanje zajednice u mletačkom vjerskom životu, obveze prema slavljenju blagdana svetaca-zaštitnika, ali i vjerski život i ponašanje bratima, nezaobilazna su sastavnica u proučavanju svakodnevnog života i djelovanja hrvatske iseljeničke zajednice i njihove Udruge te je stoga toj problematici posvećen niz statutarnih odredbi. Početni (4. i 5.) kapituli Statuta obvezuju sve članove da na godišnjem zasjedanju zajednice izmole "Zdravo, Marijo" u počast Blaženoj Djevici, sv. Jurju i sv. Tripunu. Svaki je član obvezatan ispovijediti se i pričestiti dva puta godišnje, tj. na dan Kristova rođenja i Uskrsnuća⁴⁶. Među najvažnije obveze dužnosnika i članova udruge ubraja se prebivanje posljednjem ispraćaju pokojnog bratima. Svi nazočni drže pritom u ruci jednu zapaljenu voštanicu, a za spas pokojnikove duše dužni su izmoliti po pet molitava "Oče naš" i "Zdravo, Marijo"⁴⁷. Zadušnicama za pokojne članove nazoče (svake srijede na glavnom oltaru sjedišta) predstojnik i polovica upravnoga odbora (tijekom prve polovice mjeseca) ili vikar i ostatak dužnosnika (u drugoj polovici mjeseca)⁴⁸. Osim službe Božje u spomen na pokojne bratime, dužnosnici i članovi obvezatni su nazočiti pjevanim misama koje se održavaju svake druge nedjelje u mjesecu u crkvi S. Giovanni del Tempio na oltaru sv. Jurja. Odredbe Statuta navode i blagdane u čast svetaca-zaštitnika Bratovštine. Svi članovi obvezuju se prebivati misama na blagdan sv. Jurja (23. travnja), ponijeti sa sobom voštanice i dati prinos (elemosina) prema svojim željama i mogućnostima⁴⁹. Osim na blagdan sv. Jurja, kapitul 31 propisuje i ostale obvezne blagdane kojima nazoče svi članovi (blagdani sv. Ivana Kristelja, sv. Katarine, sv. Tripuna, Veliki petak). Sve mise održavaju se u crkvi S. Giovanni del Tempio, a svećenik koji tada obavlja bogoslužje dobiva od svakog bratima po 11 solida i dvije voštanice⁵⁰. Na poslijetku, zanimljiva je odredba broj 45 kojom se članovi Udruge obvezuju moliti za sunarodnjake i bratime koji se trenutno nalaze izvan grada, in mar et in merchadantia, da bi ih Bog "sačuvao od razbojnika i gusara i sretno vratio u njihove domove"⁵¹.

Zaseban skup kapitula podrobno objašnjava podjelu, službe, dužnosti i ovlasti pojedinih upravnih tijela i obnašatelja vodećih dužnosti u Bratovštini. Izbor novih dužnosnika obavljao se svake godine na središnjoj skupštini, koja se prema tradiciji redovito održavala posljednje nedjelje mjeseca lipnja⁵². Dan uoči skupštine svi su članovi nazočili misnom slavljem u crkvi S. Giovanni in Tempio, a svečanu su procesiju predvodili dotadašnji gastald, vikar, pisar i ostali dužnosnici. Paljenjem svijeća i molitvom na oltaru sv. Jurja tom se prigodom podsjećalo na zaštitnike Bratovštine i iskazivala dostojna počast. Središnji događaj skupštine bio je izbor vodećega dužnosnika - predstojnika Bratovštine (gastald, guardian grande, governador). Obveze predstojnika sastojale

⁴⁶ Cap. IV: De la salutacion dela Verzene Maria; Cap. V: Del confessar e comunegar (Vallery, 1973., 5.).

⁴⁷ Cap. XV: De acompagnar i morti, ala sepoltura (Vallery, 1973., 9.).

⁴⁸ Cap. XII: De dir le messe per le anime de tuti i nostri fradelli morti (Vallery, 1973., 8.).

⁴⁹ Cap. XXII: De honorar le nostre feste zoe de missier San Zorzi e misier San Trifon (Vallery, 1975., 5.-6.).

⁵⁰ Cap. XXXI: De tuti i zorni che nui havemo di ordinado; Cap. XXXIV: De quello die haver i preti de la nostra scuola (Vallery, 1976., 4.-5.).

⁵¹ Cap. XLV: De pregar Dio per quel che vano per mar (Vallery, 1976., 8.).

⁵² Cap. VI: De far el retor de questa nostra scuola e i altri officiali (Vallery, 1973., 5.-6.).

su se u rukovodećoj ulozi prilikom prebivanja bogoslužju (kako redovitom tako i onom povodom smrti nekog bratima ili u dane svetaca-zaštitnika Udruge), u određivanju i raspodjeli novčanih svota upućenih za zbrinjavanje ili pokop siromašnih članova te za isplatu miraza (ili pristupnine u samostan) djevojkama iz neimućnih obitelji⁵³. Predstojnik je bio obvezatan redovito nazočiti posljednjem ispraćaju pokojnog bratima⁵⁴ te posjećivati svakog bolesnog člana zajednice i na trošak Udruge skrbiti o njemu⁵⁵. Vodio je brigu o ponašanju i moralu članova te je, ako je neki bratim nedoličnim postupkom oskrvnuo ugled zajednice, imao pravo privremeno ili trajno udaljiti ga iz članstva. Brižljivo je nadzirao novčano stanje Bratovštine, posebice pazeći da se bez suglasnosti Velikoga vijeća ne prekorače godišnje mogućnosti i troškovi ne premaše zalihe bratimske riznice⁵⁶. Dužnost predstojnika, kao i ostalih izabranih dužnosnika, trajala je jednu godinu. Nakon toga moralo je proći najmanje dvije godine da bi ista osoba ponovno mogla obnašati prethodnu dužnost. Kad je bio izabran na određenu dužnost, predstojnik i svaki drugi dužnosnik, morao je rečenu službu prihvatiti bez prigovora te za to vrijeme nije mogao obnašati drugu dužnost u Velikom vijeću Udruge⁵⁷. Nakon okončanja jednogodišnjega mandata predstojnik je bio obvezatan u roku od dva tjedna predati pismeni uvid u svoj prošlogodišnji rad te položiti račune o prihodi- ma i rashodima Udruge tijekom njegova obnašanja vodeće dužnosti⁵⁸. Prilikom izbora novoga predstojnika stari je gastald, uoči isteka mandata, držao kratki svečani govor kojim se simbolično obavljala primopredaja dužnosti⁵⁹. Značaj i dostojanstvo predstojnika morao je poštivati svaki član te je za one bratime koji su se prema njemu nedolično ponašali propisana stroga kazna koja je mogla završiti i trajnim isključivanjem⁶⁰. Dužnost predstojnika posebno je dolazila do izražaja prigodom godišnje skupštine Udruge, ali i na raznim gradskim javnim i crkvenim svetkovinama kojima su nazočile sve mletačke bratovštine. Predstojnik je tada zajedno s ostalim vodećim dužnosnicima u svečanoj procesiji gradskim ulicama i trgovima predvodio svoje članstvo, a njegova odjeća, korištena samo u najsvečanijim prigodama, davala je časti i naslovu *guardiana grande* posebnu važnost i dužno dostojanstvo⁶¹.

Dužnost vikara (*vicario*) sljedeća je po važnosti u upravi Bratovštine. U Statutu nema posebnih kapitula koji se odnose na izbor i djelovanje vikara, ali se ono, kao i neke

⁵³ Cap. XI: *De la messa del di'ordenato*; Cap. XII: *De dir le messe per le anime de tutti i nostri fradelli morti*; Cap. XIII: *De sepelir i morti* (Vallery, 1973., 6., 8.); Cap. XXII: *De honorar le nostre feste zoe de missier San Zorzi e misier San Trifon* (Vallery, 1975., 5.-6.).

⁵⁴ Cap. XV: *De acompagnar i morti, ala sepoltura* (Vallery, 1973., 9.).

⁵⁵ Cap. XXI: *De sovegnir i poveri infermi della nostra scuola* (Vallery, 1975., 5.).

⁵⁶ Cap. XXXV: *De quello se die' spender per el nostro governador* (Vallery, 1976., 5.-6.).

⁵⁷ Cap. XXIX: *Che nessun official non possi essere refermado in officio ne eciam remesso da officio in quella medesima bancha ne alla seguente* (Vallery, 1975., 8.-9.).

⁵⁸ Cap. X: *De reveder le raxon del governador vechio* (Vallery, 1973., 6.).

⁵⁹ Cap. LI: *Del modo e tempo ch'el governador vecchio renda la scuola al governador nuovo et simel el scivan cum i degani del mezo anno* (Vallery, 1976., 11.-12.).

⁶⁰ Cap. XXXVIII: *De honorar el nostro governador e suo compagni* (Vallery, 1976., 6.-7.).

⁶¹ Podaci o predstojnicima, kao i o svim drugim vodećim dužnosnicima u Bratovštini, sadržani su u knjizi *Capitolar della Veneranda Scuola di San Giorgio e Triffone della Nation Dalmata*. Cjelovit popis predstojnika Bratovštine od 1451. do 1964. godine objavio je G. Perocco (Perocco, 1964., 233.-236.).

druge vodeće dužnosti u upravi (pisar, dekani) redovito spominje u gotovo svim odredbama koje se tiču predstojnika. Vikar je najvjerojatnije zamjenjivao predstojnika u danima njegove odsutnosti. Takva je uloga objašnjena u odredbi broj 12, kad se navodi da se ova dva vodeća dužnosnika moraju iz mjeseca u mjesec smjenjivati prilikom prebivanja misama u spomen na pokojne bratime⁶². Služba vikara neposredna je stuba pred postizanje najviše časti u Bratovštini te se mnogi vikari nakon isteka mandata spominju u svojstvu predstojnika.

Uz predstojnika i vikara, dužnosnik nazvan guardian del matin treći je član u središnjem upravnom tijelu Bratovštine (bancalia). Opis ove dužnosti ne nalazi se u osnovna 53 kapitula Statuta, nego je usputno spomenut u dodatnom kapitulju izglasanom 1488. godine (broj 57)⁶³. Prema toj odredbi proizlazi da je ova služba prethodila promaknuću na dužnost vikara.

Služba pisara (scrivan) utvrđena je u statutima većine zapadnoeuropskih srednjovjekovnih bratovština, a njihova je dužnost izrečena imenom funkcije koju obnašaju. U Bratovštini sv. Jurja i Tripuna pisari su se birali na isti način kao i dekani. Izbor se obavljao druge nedjelje u prosincu, kad se za taj čin sazivala skupština. Nakon svog izbora pisar je dobivao knjigu (quaderno) u koju je redovito bilježio sve prihode, rashode i odredbe bitne za djelovanje Bratovštine tijekom svojega mandata. Osim toga, za pisara je bila predviđena i posebna dužnost prilikom prebivanja svetoj misi na dan uoči izbora vodećih dužnosnika (posljednja nedjelja u lipnju)⁶⁴. Tada je, kako svjedoči šesti kapitul Statuta, pisar predvodio svečanu procesiju svih bratima te, ulazeći u crkvu, u ruci nosio veliki bratimski ophodni križ. Dužnost pisara nije bila vremenski ograničena te ju je katkada ista osoba obnašala i desetak godina zaredom.

Dužnost deseterice dekana (X degani di tutto anno) nije, izuzev vremena njihova izbora (druga nedjelja u prosincu), pobliže objašnjena. Kako je ova dužnost nazočna u većini bratovština u Mlecima i u dalmatinskim gradovima, a čiji su statuti korišteni kao usporedna grada, može se pretpostaviti da je u svima njima zadaća ovih dužnosnika bila sličnoga obilježja. Izuzev u određenoj nejednakosti u broju članova (u nekim drugim bratovštinama bira se manji broj dekana), statuti dekanima uglavnom pripisuju izvršenje odluka bratimske skupštine. Uobičajene dužnosti dekana odnose se i na nadzor crkvenog sjedišta i bratimskoga oltara, održavanje prostorija za okupljanje i sastajanje bratima, nabavu svečanih stijegova, procesijskih križeva i drugih liturgijskih predmeta te izravnu raspodjelu novčane pripomoći najugroženijim članovima zajednice. Službeni godišnjaci sadrže u popisu dužnosnika i spomen o dvojici polugodišnjih dekana (II degani di mezzo anno). Podaci o toj službi nisu zabilježeni u Statutu, ali ni u pravilnicima drugih mletačkih ili dalmatinskih udruga. Može se samo pretpostaviti da je ta služba, kako joj kazuje ime i broj članova, predstavljala svojevrstu zamjenu za nekoga od redovnih, jednom godinom službe izabranih dekana. Podaci o polugodišnjim dekanima nisu redoviti za sva godišta što ukazuje kako se njihov izbor nije obavljao redovito.

Služba sindika (III sindaci), poznata u drugim bratovštinama pod imenom nuncija ili glasnika, sadržavala je obvezu obavješćivanja članova o svim važnim događajima i

⁶² Cap. XII: De dir le messe per le anime de tuti i nostri fradelli morti (Vallery, 1973., 8.).

⁶³ Giadrossi, 1983., 8.

⁶⁴ Cap. VII: De far uno scrivan e do degani de mezzo anno; Cap. VIII: De haver uno quaderno in el qual se debia tegnir i conti dela scuola (Vallery, 1973., 6.).

odlukama vezanih uz djelovanje Udruge. Sindici su poglavito imali zadatak obavijestiti sve članove o smrti nekog bratima, posjećivati bolesne članove i skrbiti o njima te na vrijeme pripremiti i odaslati pozive za središnju skupštinu i redovne sjednice.

Uloga Odbora dvanaestorice (XII di nazon) također nije razjašnjena u statutarnim odredbama hrvatske udruge. Riječ je najvjerojatnije, kako i samo ime govori, o izabranim članovima koji su kao odbor predstavljali zajednicu s obzirom na njezino nacionalno obilježje. Katkad se u knjigama Bratovštine taj odbor naziva VIII di XII di nazon te kao "Odbor osmorice" djeluje kao privremena zamjena za dužnosnike izabrane u puni sastav toga bratimskoga tijela. Osim "Odbora dvanaestorice" i "Odbora osmorice", godišnjaci bilježe i odbore pod imenom XII vecchi i XII nuovi, služba kojih je - nepoznata u statutarnim odredbama - vjerojatno nalikovala radu spomenutih upravnih tijela Bratovštine.

Nesuglasice i sporove između bratima rješavala su dva suca (II sopra lite) koji su se, kao i većina drugih dužnosnika, birali na glavnoj (lipanjskoj) godišnjoj skupštini. Službu vezanu za gradnje, preuređenja i sve vrste građevinsko-tehničkih radova na zgradi sjedišta obavljala su dva povjerenika, u izvorima zabilježeni kao II sopra fabriche.

Na poslijetku, središnje predstavničko tijelo činilo je Veliko vijeće (Consiglio generale, Capitolo grande). Na godišnjoj skupštini članova Velikoga vijeća, posljednje nedjelje u lipnju, vijećnici su - kao predstavničko tijelo cjelokupnog članstva - između sebe birali predstojnika, vikara i guardian del matin (bancalia) te dužnosnike drugih upravnih tijela Bratovštine. Vijeće je katkad brojilo i do 200 članova (ovisno o pojedinim godinama), od čega je oko 35 osoba obnašalo spomenute upravne dužnosti. Popisi vijećnika, sadržani u knjigama izvješća s godišnjih sjednica (Capitolari), ubrajaju se u nezaobilazne i bogatstvom grade prvorazredne izvore za proučavanje strukture članstva Bratovštine tijekom niza stoljeća njezina postojanja.

Popisi dužnosnika i obnašatelja pojedinih rukovodećih službi u upravnim tijelima Bratovštine sadrže ime i (od XVIII. stoljeća) prezime nosioca. Podrijetlo nije redovito zabilježeno te je stoga raščlamba strukture hrvatskih iseljenika u upravi moguća samo na osnovi uporabe onih podataka o dužnosnicima za koje se s potpunom sigurnošću može utvrditi obiteljska pripadnost i podrijetlo. Već i površan pogled na zastupljenost pojedinih dužnosnika u upravnom vodstvu zorno svjedoči o prevazi iseljenika iz Boke. Njihova zastupljenost posebice raste od XVIII. stoljeća te u posljednjim desetljećima opstojnosti Republike dostiže vrhunac. Kontinuitet prisutnosti i obnašanja najviših dužnosti u Udruzi posebice su izraženi u primjeru iseljenika iz Kotora - grada s najjačim udjelom u hrvatskom prekojadranskom iseljavanju. U svojstvu obnašatelja najviše, predstojničke dužnosti, Kotorani se pouzdano spominju od kraja XVI. stoljeća⁶⁵, a svoju najočitiju prevagu postižu od kraja XVII. do sredine XVIII. stoljeća, kad se (često u nizu mandata) kao gastaldi spominju brojni članovi obitelji Galli (Gallo)⁶⁶. Osim predstojničke službe, najčešće rezervirane za članove obitelji Galli, istaknuta mjesta u upravi imali su tijekom XVII. stoljeća Kotorani Ivan Maria Brunetti i njegov sin Antun te Nikola Scura⁶⁷.

⁶⁵ Predstojnik 1496. godine: Georgio de Catharo samitarius (Perocco, 1964., 233.).

⁶⁶ Vicko (1695., 1699.); Antun (1710., 1719., 1724., 1728., 1737., 1742.), Pasqualin (1713.), Kristofor (1717.) i Pavao Galli (1753.). Vidi: Perocco, 1964., 234.-235.

⁶⁷ Ivan Maria Brunetti: guardian del matin (1640., 1650.), dekan (1635., 1638., 1647., 1649.), odbornik u XII di nazon (1652.) i XII nuovi (1636.). Anton Brunetti: vikar (1686., 1689., 1691.), guardian del matin (1685., 1688., 1692.), pisar (1673.), dekan (1671., 1675., 1681., 1684.), sindik (1651.), odbornik u XII di nazon (1682.); Nikola Scura: dekan (1661.), sindik (1663., 1667.) i član mirovnog suda II sopra lite (1660., 1663., 1665.). Vidi: ASD, Capitolari (podaci uz navedene godine).

Potkraj XVII. i tijekom XVIII. stoljeća prevagu u upravnim tijelima Bratovštine preuzimaju odvjetci istaknutih pomorsko-trgovačkih, kapetanskih i brodarskih obitelji iz bokeljskih naselja Dobrote, Prčanja i Perasta. Među njima prednjače dobrotorske obitelji kojima je gospodarska snaga upravo tijekom toga razdoblja dostizala svoj vrhunac. Rodovi Dabinovića, Ivanovića, Kamenarovića, Marovića, Radimirija i Tripkovića dali su od XVII. do XIX. stoljeća desetke predstojnika Udruge⁶⁸, niz obnašatelja vodećih upravnih dužnosti te najveći broj članova Velikoga vijeća. Tako se iz roda Ivanovića udjelom u upravi posebice ističu Josip, conte Luka, Antun i Vicko⁶⁹. Obitelj Kamenarović najizrazitije predstavljaju kapetan Pavao, Ilija, Vid, Ivan i Antun⁷⁰, a iz obitelji Radimiri izdvajaju se Luka Markov, Stjepan Lukin i Juraj⁷¹. Većinu službi ti su dužnosnici obnašali po nekoliko mandata te su neki od njih u vodstvu uprave prisutni više desetljeća.

⁶⁸ Iz obitelji Ivanović spominju se kao predstojnici: conte Luka (1694.), Nikola (1730.), kapetan Luka (1746., 1751., 1758.), conte Josip (1762., 1770., 1795., 1824.-1825.), Antun (1781.), Vicko (1798., 1804., 1817.-1818.), Josip (1799.), Dominik (1815.-1816.), Josip (1837.-1846., 1848.-1852., 1853.-1855.) i Antun (1888.-1897.). Iz obitelji Kamenarović: kapetan Pavao (1743., 1750., 1757., 1766.), Vid (1773.), Ivan (1780.), kapetan Antun (1784., 1789.) i Vid (1898.-1904.). Radimiri: Juraj (1775.) i Ivan (1785.); Tripković: kapetan Vicko (1748., 1755., 1761., 1769.) i Kristofor (1783.); Marović: Josip (1807.-1809.); Dabinović: kapetan Josip (1774.). Vidi: ASD, Capitolar (podaci uz navedene godine); Perocco, 1964., 234.-236.

⁶⁹ Josip: vikar (1787.-1788.), dekan (1754., 1756., 1759.), sindik (1760., 1766., 1768., 1772., 1774., 1776.), član XII di nazion (1761., 1765.); Luka: guardian del matin (1789.), vikar (1790.), dekan (1791., 1798., 1804.), sindik (1796.-1798., 1800.-1801., 1803., 1807., 1809.), član XII di nazion (1792., 1794., 1797., 1803., 1807.); Antun: guardian del matin (1787.-1788.), dekan (1779., 1783.-1784., 1789., 1795., 1798., 1800., 1802., 1806.), sindik (1792., 1797.-1799., 1803.-1804.), član XII di nazion (1781., 1791., 1804.-1805., 1809.) i Vicko: guardian del matin (1794.), vikar (1795.-1796.), dekan (1787., 1791., 1792., 1797., 1800.-1801., 1803., 1805., 1807.), sindik (1801., 1804., 1809.), član XII di nazion (1788., 1796., 1798., 1802., 1806.). Vidi: ASD, Capitolar (podaci uz navedene godine).

⁷⁰ Pavao: dekan (1759.), sindik (1741., 1745., 1747., 1749., 1752., 1754., 1756., 1760.-1763., 1765., 1769., 1771., 1775., 1777., 1779.), član XII di nazion (1762., 1772., 1776.), XII nuovi (1758., 1760., 1764., 1767., 1773.); Ilija: vikar (1780., 1782.), guardian del matin (1781.), dekan (1751., 1761., 1763., 1765., 1770., 1771., 1776.), član XII vecchi (1781.) i XII nuovi (1774., 1780.); Vid: vikar (1770., 1771.), guardian del matin (1769.-1770.), dekan (1764., 1766.-1769.), član XII di nazion (1772., 1784.) i XII nuovi (1778., 1782., 1784.); Ivan: guardian del matin (1777.), dekan (1752., 1756.-1757., 1759., 1763., 1765., 1769.-1771.), sindik (1781., 1784., 1788.), član XII di nazion (1761., 1765., 1776., 1779., 1781., 1784., 1788.), XII vecchi (1766., 1779.) i XII nuovi (1766., 1769., 1775., 1788.) i Antun: vikar (1785., 1789.), dekan (1777., 1796.), pisar (1780.), sindik (1790.-1792., 1795.-1796.), član XII di nazion (1783., 1791., 1793.) i XII vecchi (1792., 1795.). Vidi: ASD, Capitolar (podaci uz navedene godine).

⁷¹ Luka Markov: dekan (1756., 1757., 1759., 1768., 1774., 1778., 1779., 1781., 1795.), član XII di nazion (1754., 1784.), XII vecchi (1790.) i XII nuovi (1776., 1790., 1796.); Stjepan Lukin: dekan (1756., 1757., 1759., 1768., 1769., 1774., 1776., 1781.), sindik (1785., 1786., 1790.), član XII di nazion (1755.) i XII nuovi (1765.); Juraj: vikar (1774., 1780.), guardian del matin (1773.), dekan (1770., 1772., 1789., 1797., 1799.), sindik (1777., 1779., 1781.-1784., 1788.-1789., 1791., 1795.), član XII di nazion (1772., 1776., 1781., 1783., 1787.-1788., 1802.-1803.), XII vecchi (1779.) i XII nuovi (1781., 1787.-1788., 1799.). Vidi: ASD, Capitolar (podaci uz navedene godine).

Dobrotska iseljenička zajednica svojim je brojčanim udjelom i zastupljenošću u temeljnim strukturama Bratovštine predstavljala malu "koloniju unutar kolonije". Jedini bokeljski grad koji se tijekom toga razdoblja mogao mjeriti s Dobrotom malo je pomorsko naselje Prčanj, iz kojeg su brojne kapetanske obitelji imale svoje trgovačke podružnice u gradu na lagunama. Ogranci iseljenih ili u Mlecima privremeno nastanjenih prčanjskih brodarskih obitelji dali su niz vodećih dužnosnika u upravi Bratovštine. Poglavito se izdvajaju članovi obitelji Beskuća, Đurović, Florio, Janošević (Gianosevich), Lazzari, Luković, Minić i Verona, a iz njihovih je redova zabilježen niz predstojnika. Udjelom u ostalim vodećim dužnostima i službama u upravi prednjačila je obitelj Luković, posebice Frane i njegov sin Petar te Nikola i Vicko - svi zanimanjem vezani za pomorsko-trgovačko posredništvo između istočne i zapadne jadranske obale⁷². Odvjetci ostalih spomenutih prčanjskih obitelji također se spominju kao nositelji vodećih dužnosti u upravi, ali su - za razliku od Lukovića i dobrotskih obitelji - na tim službama ostajali znatno kraće. Predstojničku dužnost obnašali su rijetko i samo u primjeru ponekog člana obitelji, a svoje povremene višegodišnje mandate najčešće su provodili kao članovi odbora XII di nazione, XII vecchi ili XII nuovi. Tako se, primjerice, uz predstojnika Josipa, iz obitelji -urović izdvajaju još i Nikola i Vicko⁷³, a u obitelji Florio vodeća su mjesta zauzimali već spomenuti predstojnici Petar, Filip i Ivan te Matija i Aleksandar. Članovi obitelji Lazzari, Minić i Verona, također zabilježeni kao aktivni sudionici u životu hrvatske bratovštine tijekom XVIII. i početkom XIX. stoljeća, najčešće nisu obnašali istaknutije službe te se njihova imena ponajviše spominju u svojstvu obnašatelja raznih sudskih i upravnih odbora.

Kotor, Dobrota i Prčanj gradovi su iz kojih potječe pretežit broj dužnosnika Udruge od XVII. do XIX. stoljeća. Nasuprot navedenima, gradić Perast - također važno bokeljsko pomorsko-trgovačko središte i mjesto podrijetla brojnih kapetanskih i brodarskih obitelji - nije udjelom svojih sugrađana ni približno toliko učestalo prisutan u nutarnjim strukturama i javnom djelovanju zajednice. Većina istaknutih Peraštana zastupljenih u vodećim službama Udruge spominje se tijekom XVII. i početkom XVIII. stoljeća, to jest u doba kada prevlast iseljenika iz Dobrote i Prčanja još nije bila toliko izrazita. Peraštani spomenuti kao predstojnici pretežito potječu iz obitelji Agostini i Marković, koje su imale zapaženu ulogu u svim oblicima djelovanja hrvatske zajednice u Mlecima⁷⁴.

⁷² Frane: guardian del matin (1764.), dekan (1754., 1765.), sindik (1757.-1758., 1760., 1762., 1766.-1767., 1769.), član XII nuovi (1757., 1772., 1776.); Petar Franin: vikar (1789.), dekan (1775.), pisar (1778.), sindik (1797., 1802.), član XII di nazione (1779., 1783.) i XII nuovi (1776., 1783.); Nikola Petrov: vikar (1797.), dekan (1754., 1763.), sindik (1773., 1778., 1780., 1784.-1785., 1789., 1791.), član XII di nazione (1772., 1784.) i XII nuovi (1767., 1775., 1777.); Vicko: guardian del matin (1801.), vikar (1802.), dekan (1779., 1789., 1791., 1792., 1794., 1796., 1797., 1807.), pisar (1799.), sindik (1806.), član XII di nazione (1790., 1792., 1795., 1809.) i XII nuovi (1790.). Vidi: ASD, Capitolar (podaci uz navedene godine).

⁷³ Josip Đurović obnašao je i službe dekana (1768.-1769., 1782., 1792., 1805.-1806.), sindika (1786.-1787., 1795., 1797.) te člana odbora XII di nazione (1788.) i XII nuovi (1774., 1775., 1778., 1800.). Vicko je zabilježen kao guardian del matin (1741., 1753.), vikar (1742., 1754.), dekan (1748., 1768.) te član odbora XII di nazione (1744., 1746., 1749., 1751., 1759., 1761.), a Nikola je bio guardian del matin (1785.), vikar (1796.), dekan (1788., 1790.), pisar (1792.) i član XII di nazione (1785., 1789., 1797.), XII nuovi (1785., 1789.) i XII vecchi (1790.). Vidi: ASD, Capitolar (podaci uz navedene godine).

⁷⁴ Predstojnici Udruge iz Perasta: Vicko Marković (1643.), Andrija Rado (1649.), Gabrijel Marković (1676.), Luka pok. Marka (1689.), Ventura Agostini (1704.), Vicko Marković (1716.), Agostin Agostini (1735.) i Nikola Marković (1768.). Vidi: ASD, Capitolar (podaci uz navedene godine); Perocco, 1964., 233.-235.

Zastupljenost iseljenika podrijetlom s mletačkih stečevina u Dalmaciji u upravnoj strukturi Bratovštine nije toliko učestala, kontinuirana i svestrana kao u primjeru njihovih bokeljskih sunarodnjaka. Ipak, primjetno je da se izrazitijim spominjanjem u godišnjim spisima Udruge bilježe doseljenici iz Zadra, Šibenika i Splita te s otoka Hvara. Zadarska iseljenička skupina, kao jedna od vodećih u sklopu hrvatske zajednice u Mlecima, dala je velik broj predstojnika, posebice tijekom XVII. stoljeća⁷⁵. Najznačajnije zadarsko ime u javnom životu i djelovanju hrvatske zajednice tada je zasigurno Gabriel pok. Bernardina Mercanti, višestruki obnašatelj najviših dužnosti⁷⁶. Kao i zadarske, i šibenske doseljenike poglavito bilježimo u svojstvu predstojnika u XVII. stoljeću⁷⁷. Šibenčani su - poput Zadrana - u Bratovštini najčešće prisutni pojedinačno, bez izrazite prevage neke iseljeničke obitelji. Izuzetak je obitelj Baruzzi, koje su članovi zabilježeni kao nosioci različitih službi u XVII. stoljeću⁷⁸. Predbokeljsko doba (do XVIII. stoljeća) vrijeme je i najintenzivnijeg udjela Hvarana u vodećim strukturama Udruge. Uz Zadrane i Šibenčane, Hvarani se u vrelima spominju učestalo samo tijekom XVII. stoljeća. Niz djelatnih otočana obnaša naslov predstojnika (u omjeru koji ne odskače od Zadrana i Šibenčana)⁷⁹, a mnogi su stalni članovi Velikoga vijeća i obnašatelji važnijih i manje značajnih službi u upravnim tijelima. Udio Bračana u vodstvu Udruge iskazan je obnašanjem brojnih, ali ne i najviših dužnosti. Stoga se u svojstvu predstojnika spominju, djelujući u vremenski bliskom razdoblju, samo Antun pok. Stjepana (1660., 1663.) i Jerolim pok. Andrije (1661.)⁸⁰. Dužnost vikara obnašali su ovi brački iseljenici: Antun Stjepanov (1657.), Jerolim Andrijin (1653.), Marko Ivanov (1641.) i Viko Bortolov Bresatić (1693., 1741., 1746.). Kao dekani (godišnja i polugodišnja služba) spominju se Andrija Jerolimov (1663.), Antun Stjepanov (1650., 1653., 1659., 1666., 1668., 1670.), Apostol (1745.), Ivan Apostolov (1750.), Ivan Jerolimov

⁷⁵ Jerolim Simonitti (1610.), Ivan Antun Armadi (1640.), Jerolim Andrijin (1650., 1654.), Andrija Jerolimov (1673.-1674., 1680.), Dominik Jerolimov (1684.), Šimun Gazanović (1693.), Frane Luchetta (1707.-1708.), Marko Dominikov (1740.) i Ivan Markov (1760.). Vidi: Perocco, 1964., str. 233.-234. Podrobnije o udjelu Zadrana u upravnom vodstvu Udruge vidi: L. Čoralić, "Zadarski iseljenici u Veneciji i bratovština slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna", Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 36., Zadar, 1994., 97.-124.

⁷⁶ Predstojnik (1655., 1658.-1659., 1662., 1671.-1672., 1675., 1681.-1682.); vikar (1649., 1651.), guardian del matin (1646.), dekan (1646., 1664.), sindik (1667., 1671., 1675., 1687., 1690.), član odbora XII di nazon (1651., 1662., 1682., 1687.), XII vecchi (1691.), XII nuovi (1665., 1673.), sudac odbora II sopra lite (1680., 1688.) i II sopra fabriche (1685.). Vidi: ASD, Capitolar (podaci uz navedene godine).

⁷⁷ Juraj Nadalov (1607.), Jakov Jurjev (1619.), Dominik Matijin (1622.), Matija Ivanov (1623.), Dominik Markov (1628.), Jakov Petrov (1630.), Petar Ladicosa (1653.), Andrija Nalošić (1657., 1658.), Ivan Petar Bugić (1697., 1702.-1703.). Istaknuti Šibenčanin XIX. stoljeća jest Nikola Zech Missevich, predstojnik Udruge u niz mandatnih razdoblja (1817.-1818., 1819.-1823., 1824.-1825., 1826., 1827.-1830., 1831.-1836.). Vidi: Perocco, 1964., 234.-236.

⁷⁸ Ivan: sindik (1634., 1638., 1642.), XII di nazon (1643.); Nikola: sindik (1664.) i sudac u II sopra lite (1660., 1662., 1663.); Antun Jurjev: vikar (1662.), dekan (1665.), pisar (1680.), XII di nazon (1664., 1666.); Nadalin: sindik (1667.); Ivan Antunov: guardian del matin (1680.), vikar (1681.), pisar (1687.); Petar Antunov: dekan (1693.), Josip Antunov: pisar (1697.). Vidi: ASD, Capitolar (podaci uz navedene godine).

⁷⁹ Marko pok. Ivana Nasi (1639., 1647.), Jerolim Anzolov (1641.), Bastian Sciepcovich (1645., 1651., 1652.), Andrija Alvisiov (1670., 1685.), Ivan Andrijin (1690.) i Jakov Angelov (1691.-1692.). Vidi: Perocco, 1964., 234.-235.

⁸⁰ Perocco, 1964., 234.

(1655.), Ivan Krstitelj Bresatić (1756., 1758., 1759.), Jakov Andrijin (1649.), Jerolim Andrijin (1661.), Nikola Ivanov Karmelić (1693.), Nikola Stjepanov Tomašić (1693.), Petar Dominikov (1686.), Petar Ivanov (1655.), Petar Ivanov (1740.), Vicko Bortolov Bresatić (1686., 1690.) i Vicko Ivanov (1741., 1743., 1745.). U službi pisara bili su Antun Stjepanov (1660.) i Vicko pok. Bortola Bresatić (1698.), a naslov su sindika obnašali Antun Stjepanov (1663., 1669., 1672.), Jerolim Andrijin (1670.) i Vicko pok. Bortola Bresatić (1743.)⁸¹. Krajem XVII. i početkom XVIII. stoljeća predstojničku dužnost obnašaju dva Trogirana: Nikola pok. Petra Grando (1700.) i Kozma Firti (1705.)⁸². Višegodišnjim udjelom u vodećim, ali ne i u najvišoj dužnosti, izdvajaju se trogirski iseljenici Dominik Antunov, Pavao Bartolov Grando i njegov sin Nikola te Frane Jerolimov Corcha⁸³. Spomen drugih, brojem zapaženih Trogirana, iskazan je isključivo u svojstvu članova Velikoga vijeća ili u popisu običnoga članstva. Nasuprot relativno velikoj i raznovrsnoj zastupljenosti bratima podrijetlom iz većih dalmatinskih gradskih središta, primjetna je neočekivano slaba prisutnost Splićana, iskazana samo djelovanjem trojice istaknutijih pojedinaca - predstojnika u tri odvojena razdoblja⁸⁴. Primjer značajne uloge jedne obitelji u središnjem životu hrvatske udruge primjereno izražava slučaj komiškog iseljenika Žuanica (Zuanichia), koji su kroz niz pokoljenja tvorili vrhovno vodstvo Udruge⁸⁵.

Na poslijetku, od ostalih krajeva pod mletačkom upravom, nešto se zamjetnijim udjelom u vodstvu izdvajaju Crešani, a iz njihovih se redova spominju tri predstojnika: Andrija Nikolin Muschia (1608.), Stjepan de Vico (1617.) i Petar Nadalin (1656.)⁸⁶. Iz nemletačkih dijelova istočnojadranske obale pojedinačni spomen u bratimskom vodstvu imali su samo Dubrovčani (Nikola à Thure/Torre: predstojnik 1481. god.) i Riječani (Frane pok. Dioniza de Vecchi: predstojnik 1644. i 1648. god.)⁸⁷.

⁸¹ ASD, Capitolar (podaci uz navedne godine).

⁸² Podrobnije o udjelu Trogirana u upravnim tijelima Bratovštine vidi: L. Čoralić, "Trogirani u Veneciji od XIV. do XVIII. stoljeća, Vartal. Časopis za kulturu, god. III., br. 1.-2., Trogir, 1994., 64.-66.

⁸³ Dominik Antunov: dekan (1642., 1644., 1653.-1654., 1656.); Pavao Grando: dekan (1673., 1675.), sindik (1677.), član XII di nazione (1669.); Nikola Grando: dekan (1689., 1691., 1693.), član VIII di nazione (1689.); Frane Corcha: guardian del matin (1676.), dekan (1681.), pisar (1678.-1679.), član XII di nazione (1682., 1689., 1695.). Vidi: ASD, Capitolar (podaci uz navedene godine).

⁸⁴ Marko Ivanov Capogrosso (1572.); Jakov Ivanov (1606.) i Luka Zanchi (1706.). Vidi: Perocco, 1964., 233.-234. O povezanosti splitskih iseljenika i Bratovštine vidi: L. Čoralić, "Splićani i hrvatska bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima", *Mogućnosti*, god. XLII., br. 10.-12., Split, 1995., 124.-131.

⁸⁵ Iz obitelji Žuanic spominju se kao predstojnici: Mihovil I. (1698.), Mihovil II. (1709., 1714., 1720., 1725.), Luka (1733., 1741., 1747., 1752., 1759.), Ivan (1754.), Mihovil III. (1772.-1778.) i Josip (1805.-1806.). Vidi: ASD, Capitolar (podaci uz navedene godine); Perocco, 1964., 234.-235. Podrobnije o vezama viških iseljenika s hrvatskom bratovštinom vidi: L. Čoralić, "Viška iseljenička kolonija u Mlecima (XV-XVI. st.)", *Hrvatski iseljenički zbornik* 1997, Zagreb, 1997., 335.-337.

⁸⁶ Perocco, 1964., 233.-234. Od ostalih Crešana u upravi Udruge izdvaja se i Nadalin Blažev: guardian del matin (1651., 1654., 1662., 1676.), vikar (1651., 1669.), dekan (1650., 1653., 1666., 1671., 1678.-1679.), sindik (1665., 1670., 1672., 1674.), član odbora II di nazione (1651., 1669.), II sopra lire (1670.) i II sopra fabriche (1665., 1668.). Vidi: ASD, Capitolar (podaci uz navedene godine). O povezanosti iseljenika sa Kvarnerskih otoka s Bratovštinom Sv. Jurja i Tripuna vidi: L. Čoralić, "Nazočnost, djelovanje i život doseljenika s otoka Cresa, Krka i Lošinja u Mlecima (XV-XVII. st.)", *Krčki zbornik*, sv. 33., Krk, 1995., 383.

⁸⁷ Perocco, 1964., 233.-234.

Pažnje je vrijedan i podatak o vezama bosanskoga pisca Matije Divkovića (naveden kao Mattio Divio de Bozna Arzentina) s Bratovštinom, zabilježen u bratimskoj knjizi Capitolar grande iz 1616. godine. Tom je prilikom Divković pohranio na čuvanje u sjedištu Udruge škrinjicu punu "ilirskoga tiska i ilirskih slova", vjerojatno upravo onih koja su korištena prilikom objavljivanja njegovih djela "Nauk karstjanski" (Mleci, 1611. god.) i "Sto čudesa" (Mleci, 1611. god.). Podatak o suradnji bosanskoga franjevca s Udrugom te njezina očita skrb da pripomogne objavljivanje djela na hrvatskom jeziku (lingua illirica) nepobitno je svjedočanstvo o hrvatskom nacionalnom obilježju Bratovštine⁸⁸.

Sveukupno promatrajući, raščlamba godišnjih zapisa središnjih skupština Bratovštine pokazuje da su u vodeće upravne službe birani iseljenici podrijetlom iz hrvatskih područja koja su imala najizrazitiji udio u ukupnom zbroju prekojadransko iseljeničtva. Primjetna je pritom podjela na "dalmatinsko" i "bokeljsko" doba prevage u zajednici. Naime, do početka XVIII. stoljeća (poglavito u XVII. stoljeću), izrazitiji udio u vodstvu i rukovodećim službama imaju doseljenici iz dalmatinskih obalnih (Zadar, Šibenik, Trogir) i otočnih (Hvar, Brač, Vis) središta. Početkom XVIII. stoljeća, te poglavito prema kraju tog stoljeća i nastupom XIX. stoljeća, osjeća se premoć bokeljskih obitelji iz Kotora, Dobrote i Prčanja, naselja koja upravo tijekom toga razdoblja postižu svoj puni gospodarski zamah. Pristupanje hrvatskoj udruzi, koja je kroz stoljeća izgubila mnogobrojna prvotna obilježja, držala se uobičajenim i očekivanim činom za svakog hrvatskog iseljenika, a tradicija je - usprkos snažnoj asimilaciji i postupnom gubljenju svijesti o domovinskom podrijetlu - održavana kroz niz pokoljenja hrvatskih iseljeničkih obitelji. Obnašanje vodećih dužnosti, posebice čelnika Udruge, bila je počast i priznanje kako za dotičnog iseljenika tako i za njegovu obitelj i grad matičnoga podrijetla. Na kraju, činjenica da se hrvatsko iseljeničtvo, bez obzira na područje matičnoga podrijetla i tadašnju državnu pripadnost, masovno uključivalo u jedinu hrvatsku ustanovu u Mlecima, omogućila je stvaranje gospodarskih preduvjeta za njezin snažan kulturni procvat i nastanak jedinstvene umjetničke baštine.

Karitativna djelatnost bratovštine

Temeljni oblici karitativne djelatnosti Bratovštine bili su podmirivanje troškova pokopa preminulih članova, novčana potpora najsiromašnijim bratimima i sestrama te pripomoć djevojkama iz neimućnih obitelji pri njihovoj udaji (miraz) ili pri stupanju u samostan. Peta cjelina (stavka) knjige godišnjih prihoda i rashoda (Libri conti e spese) nosi naslov Sepelir de Frattelli (SePELLIRE i Confratelli) i odnosi se na udio zajednice pri sahrani siromašnijih članova⁸⁹. Obvezu Bratovštine da svojim sredstvima sudjeluje u dostojnom pokopu preminulih bratima naglašava i nekoliko odredbi Statuta (kapituli broj 13, 37 i 44)⁹⁰. Posebno se naglašava dužnost članova da - po uzoru na kršćanska djela milosrđa - vode brigu i skrbe o sunarodnjacima koji se nalaze u mletačkim tamnicama

⁸⁸ V. Mihaljević, "Fra Mate Divković i hrvatska bratovština u Mlecima", *Croatia christiana periodica*, god. XX., br. 38., Zagreb, 1996., 173.-180.

⁸⁹ M. Giadrossi, "Un quaderno di conti della Scuola Dalmata", *SD*, sv. 15./1982. (dalje: Giadrossi, 1982.), 19.-20.

⁹⁰ Cap. XIII (De sepelir i morti): Anchora volemo che se algun nostro fradelo o sorela morisse in tanta povertade che non avesse de che sepelirse, che el governador con i suo compagni el debia far sepelir de i beni de la nostra scuola sel trover_ (Vallery, 1973., 8.).

te im, ako ondje preminu, prirede zajednički posmrtni ispraćaj⁹¹. Ako neki bratim oboli izvan Mletaka, Bratovština je obvezatna poslati jednoga člana da skrbi i njeguje oboljeloga. Ako bolesnik ondje premine, a prijenos njegovih posmrtnih ostataka nije moguć, sahrana se obavlja u dotičnome mjestu na trošak Bratovštine⁹². Novčana sredstva utrošena za skroman pogreb pokojnih bratima podmirivala su se dobrovoljnim prilozima, darovnicama i oporučnim ostavštinama članova. Trošak iskazan u godišnjim knjigama najčešće je jednak i iznosi devet lira. Od toga su se dvije lire odnosile na naknadu svećeniku (per i preti) nazočnom u posljednjem ispraćaju, a isto toliko dobivali su i njegovi pomoćnici (per i nonzoli). Najviše (četiri lire) stajalo je plaćanje nosača i prijenos pokojnikovih posmrtnih ostataka (ai portatori della bara), a trošak za mrtvački sanduk (chailletto) iznosio je jednu liru. Ako je, na osnovi oporučne želje pokojnika ili njegovih bližnjih, izražena potreba za posebnim habitom pokojnika, tada se ukupnoj svoti pridruživao trošak od jedne lire. U popisima bratima i sestara sahranjenih na trošak zajednice naveden je točan datum sahrane i ukupni izdaci Udruge. Pokojnik je zabilježen vlastitim i (najčešće) očevim imenom, obično bez pobližeg određivanja podrijetla, zanimanja i mjesta stanovanja. Ženama se, osim njihovih imena, spominje i ime oca ili supruga te (katkada) njegovo zanimanje ili podrijetlo.

Raščlamba podataka od 40-ih godina XVII. do sredine XVIII. stoljeća pokazuje kako su, s obzirom na mjesto podrijetla (koje je navedeno tek u oko 20 posto slučajeva), najčešće sahranjivani članovi s područja mletačkih pokrajina Dalmacije (iz Zadra, Šibenika, Splita, Omiša; s otoka Lošinja, Cresa, Raba, Hvara, Brača, Šolte i Korčule) i hrvatskoga dijela Mletačke Albanije (Kotor, Perast, Prčanj, Budva, Paštovići). Iz drugih dijelova istočnojadranske obale spominju se u neznatnom broju hrvatski iseljenici iz Istre (Labin), Rijeke i Dubrovnika te nekolicina zabilježena oznakom Schiavone. Poput podrijetla iseljenika sahranjenih na zajednički trošak zajednice, u vrelima se rijetko spominju njihova zanimanja. Skromni uzorak ipak otkriva pretežitu zastupljenost obrtničkih djelatnosti (obučari, krojači, tkalci, pralje, djelatnici u arsenalu, mornari, ribari, veslači, trgovci-sitničari i dr.). Riječ je uglavnom o djelatnostima najčešće zastupljenim u strukturi zanimanja hrvatskih iseljenika, poglavito onih skromnijih imovnih mogućnosti i nižeg društvenog statusa. Primjeri sahranjivanja društveno najmarginalnijega dijela hrvatskoga iseljeničtva odnose se na siročad (orfani), prosjake i siromahc (poveri), koji posljednje godine života provode kao štice mletačkih ubožnica⁹³. Zanimljivo je spomenuti da se - prema kraju XVIII. stoljeća - u popisu bratima sahranjenih na trošak zajednice spominje i nekoliko odvjetaka istaknutih i gospodarskim mogućnostima imućnijih bokeljskih kapetanskih obitelji⁹⁴. Može se pretpostaviti da se u to vrijeme (koje se poklapa s prevagom Bokelja u upravi) izgubila nekdašnja pravedno i plemenito usmjerena namjena posmrtno pripomoći isključivo najugroženijim članovima te je samo svojim tradicionalnim nazivom u godišnjim troškovnicama podsjećala na prvotne ciljeve i svrhu osnutka Udruge.

⁹¹ Cap. XXXVII: De quelli che muor in prexon de nostra nacion (Vallery, 1976., 6.).

⁹² Cap. XLVI: De sovegnir over sepelir quelli che in strani paesi morisse (Vallery, 1976., 8.).

⁹³ Primjerice: Madalena orfana ai mendicanti (1648.); Elena orfana ai mendicanti (1659.); Pasqua di Domenigo povera di scuola (1670.); Betta de Michiel povera (1683.); Una povera sorella (1749.) i dr. (ASD, LCS, podaci uz navedene godine).

⁹⁴ Primjerice, iz prčanjске obitelji -urović pokopani su na trošak udruge Tripun (1749.), Petar (1766.) i Pasquale (1781.), a iz dobrotškoga roda Ivanović Ivan (1743.) i Stjepan (1771.). God. 1783. sahranjen je Grgur Radimiri, 1787. Vicko Tripković, a 1793. Mihovil Minić. (ASD, LCS, podaci uz navedene godine).

Osma (katkada deveta) stavka u knjizi *Libri conti e spese*, naslovljena *Dispensa a 24 poveri* (*Dispensa a 24 poveri*), odnosi se na jednu od najvažnijih karitativnih djelatnosti Bratovštine - prikupljanje novčane pripomoći za najsiromašnije članove⁹⁵. Osnovna upravo poradi pružanja pomoći izbjeglom žiteljstvu s istočnojadranske obale, Bratovština je kapitulom broj 26. svoga Statuta obvezala sve članove Udruge (poglavito njezine vodeće dužnosnike) na izvršavanje temeljnih načela kršćanskoga milosrđa prema sunarodnjacima koji se u Mlecima zateku u nevolji, oskudici, siromaštvu i bolesti⁹⁶. Način upućivanja novčane pripomoći siromašnim bratimima i sestrama definiran je kasnijom statutarnom odredbom (kapitul broj 65.), izglasanom na sjedinici Bratovštine 1497. godine. Utvrđujući kako je jedna od temeljnih zadaća Udruge karitativan rad na zbrinjavanju najugroženijih članova, određuje se da pravo na novčanu pomoć u iznosu od po deset solida mjesečno stječe ukupno 24 najsiromašnijih bratima i sestara (12 muškaraca i 12 žena)⁹⁷. Njihova su imena redovito zabilježena u godišnjim knjigama troškova Bratovštine, a za svaki od 12 mjeseci u godini naveden je datum isplate. U posljednjem mjesecu isplate potpore (zbog smrti šticićenika) redovito se uz njegovo ime upisuju križić. Siromašni šticićenici najčešće su zabilježeni samo vlastitim i očevim imenom. Prezimena, mjesta podrijetla, zanimanja i predjeli stanovanja najčešće nisu navedeni. Iako je odredbom iz 1497. godine propisana ravnopravna razdioba pripomoći između muškaraca i žena, popisi odabranih šticićenika zorno pokazuju kako su tijekom cjelokupnog pratećeg razdoblja (od sredine XVII. do kraja XVIII. stoljeća) pretežit dio najsiromašnije skupine iseljenika činile žene, uglavnom starije dobi i u udovištvu. Uz vlastito ime šticićenica ponekad se bilježi ime oca ili supruga te njihovo zanimanje (prevladavaju djelatnosti pomorskoga i obrtničkog obilježja). Podrijetlo žena bilježi se znatno rjeđe nego za muškarce, a prema skromnom uzorku vidljivo je da prevladavaju osobe podrijetlom s kvarnerskih (Lošinj, Krk) i dalmatinskih (Hvar, Brač) otoka te iz većih gradskih središta (Zadar, Split). Trajanje primanja skromne mjesečne pripomoći nije bilo ograničeno i u pravilu je trajalo do smrti šticićenika ili šticićenice⁹⁸. Budući da je riječ o najsiromašnijem dijelu članstva, imena primatelja pomoći često su zabilježena nakon njihove smrti i u prethodno spomenutoj stavci o pokopu i ispraćaju preminulih članova na trošak Udruge (*Sepelir fradelli*).

Sljedeći oblik karitativne djelatnosti Bratovštine bila je potpora djevojkama iz neimućnih obitelji. Njima je Udruga isplaćivala određenu novčanu svotu kao naknadu (*grazie*) za miraz pri udaji ili kao pristupninu za ulazak u samostan. Visina pripomoći najčešće je iznosila deset dukata, ali ponekad je (kada su osnovnu svotu svojim darovnicama nadopunjavali pojedini imućniji bratimi) dostizala i znatno veću svotu. Podaci o isplati miraza sadržani su u devetnoj (ili desetnoj) stavci knjige *Libri conti e spese* pod na-

⁹⁵ Giadrossi, 1982., 21.

⁹⁶ Cap. XXI: Per chē le opere dela misericordia ē caxon dela salute dele anime, volemo et ordinemo che sel sar algun nostro fradelo over sorela de questa nostra scuola el qual sia infermo et sia in povert, chel nostro governador cun i suo compagni sia tegnudo de visitar el dito infermo e sovegnir quello de i beni dela nostra scuola secondo come parer alla mazor parte de loro (Vallery, 1975., 5.).

⁹⁷ Giadrossi, 1983., 11.-12.

⁹⁸ Primjerice: Ivan Ivanović primao je novčanu pomoć 32 godine (1712.-1744.); Antun Stipitić 33 godine (1756.-1789.); Marija Martinović 28 godina (1718.-1746.); Tranquilla Ivanošić 25 godina (1761.-1786.) itd. Nasuprot njima, Katarina Vlahović spominje se kao šticićenica nepune četiri godine (1718.-1721.); Tomasina Šimunović sedam (1788.-1795.), a Katarina Gazinović devet godina (1722.-1731.). Vidi: ASD, LCS (podaci uz navedene godine).

slovom Donzelle pagade (Donzelle pagate)⁹⁹. Uz ime djevojke kojoj se odobrava pripomoć navodi se ime (i prezime) njezina oca, podrijetlo te župa u kojoj stanuje. Budući djevočin suprug zabilježen je vlastitim i očevim imenom (katkad i prezimenom) te (neredovito) podrijetlom, zanimanjem i mjestom obitavanja. Mjesta stanovanja djevojke i njezina budućeg supruga najčešće su župe predjela Castello, a zanimljivo je da se - uz ostale mletačke gradske predjele - nerijetko spominju i susjedni otoci (Giudecca) te udaljeniji gradovi (Brescia, Udine). Tekst je pisan u obliku djevočine priznanice kojom se potvrđuje da je od tadašnjega predstojnika (uz navođenje njegova imena) primila određenu novčanu svotu. Ako je svota namijenjena za pristupninu u samostan, tada se redovito navodi njegovo ime¹⁰⁰. Odabir djevojaka obavljala su izvršna tijela (dekani), koji su posebice morali paziti da djevojka potječe iz čestite obitelji te da je njezino ponašanje tijekom proteklih godina bilo na dobrome glasu (de ben e ben fama). Ako je molbi za isplatu pripomoći bilo više od broja kojemu je zajednica mogla udovoljiti, obavljalo se glasovanje (balotazione) na osnovi kojega se obavljao uži odabir djevojaka s pravom stjecanja potpore. Zanimljivo je da se i u ovoj stavci troškova, kao i u primjeru isplate za pokop preminulih bratima, od druge polovice XVIII. stoljeća sve više spominju isplate u korist odvjetaka bokeljskih obitelji. Budući da je malo vjerojatno da su djevojke iz imućnijih pomorsko-trgovačkih obitelji (izriječkom se spominju Đurovići, Kamenarovići i Tomići¹⁰¹) oskudjevale novčanim sredstvima, može se pretpostaviti da je razlog tim neprimjerenim isplatama tadašnja prevaga Bokelja u vodstvu i važnijim upravnim strukturama Bratovštine.

Umjetnička baština bratovštine

Razmatranje najvrijednijih sastavnica umjetničke baštine hrvatske udruge u Mlecima upućuje na predstavljanje slikarskog opusa mletačkog majstora Vettorea Carpaccia (rođen između 1455. i 1465. - umro krajem 1525. ili početkom 1526. god.) - tvorca središnjih slikarskih djela u središtu Bratovštine¹⁰². Carpaccio se drži posljednjim veli-

⁹⁹ Giadrossi, 1982., 21.

¹⁰⁰ Primjerice: Katarina, kćer Tome Barića, pristupa 1726. samostanu S. Maria Maggiore (isplaćeno 90 dukata), a njezina sestra Ruža 1738. samostanu S. Maria dei Angeli (isplaćeno 10 dukata). Lucietta Bertola stječe 30 dukata za pristupninu samostanu S. Daniele (1754. god.), a Nicoletta Ponti postaje redovnica S. Giustine 1778. god. (isplaćeno 10 dukata). Vidi: ASD, LCS (podaci uz navedene godine). Osim samostana u samome gradu, izriječkom se kao mjesta obluživanja redovničkih zavjeta djevojaka iz hrvatskih iseljeničkih obitelji spominju samostani na Muranu, Buranu, Chioggi, Giudecci te u Padovi i Trevisu.

¹⁰¹ Primjerice: Marija, kćer Vicka -urovića, stječe 1750. deset dukata za udaju za Jerolima Filippa; Angelica Ilije Tomića dobiva istu svotu (1760.) za udaju sa Lukom Dabinovićem, a Ana Stjepana Kamenarovića za buduću brak s Dobročaninom Lukom Tomićem (1761.). Vidi: ASD, LCS (podaci uz navedene godine).

¹⁰² O Carpacciiovim djelima u hrvatskoj bratovštini postoji opsežna literatura. Nezaobilazna djela rad su M. Murara i G. Perocca, potonjeg objavljena i u središnjoj publikaciji Bratovštine ("Scuola Dalmata"). Usporedi i brojne monografije, studije i priloge koje se bave Carpacciiovim opusom: V. Alinari, Eglises et "Scuole" de Venise, Florence, 1906., 121.-127.; Böhm, 1904.; D. De Tuoni, Carpaccio, Milano, 1931.; G. Fioco, Carpaccio, Novara, 1958.; Gramigna-Perissa, 1981., 39.; P. Humfrey, Carpaccio, Firenze, 1991.; Lorenzetti, 1974., 366.-369.; Luković, 1957., 39.-40.; P. Molmenti, Carpaccio, son temps et son oeuvre, Venise, 1893.; M. Muraro, Carpaccio, Firenze, 1966.; Perocco, 1964.; Perocco, 1984.; Perocco-Salvadori, 1976., 737.-769.; T. Pignatti (a cura di), Le Scuole di Venezia, Milano, 1981. (dalje; Pignatti, 1981.), 108.-117.; V. Sgarbi, Carpaccio, Milano, 1994.; F. Valcanover, Carpaccio, Firenze, 1989. (dalje; Valcanover, 1989.); Vertova, 1949.; P. Zampetti, Vittore Carpaccio. Catalogo della Mostra, Venezia, 1963. i dr.

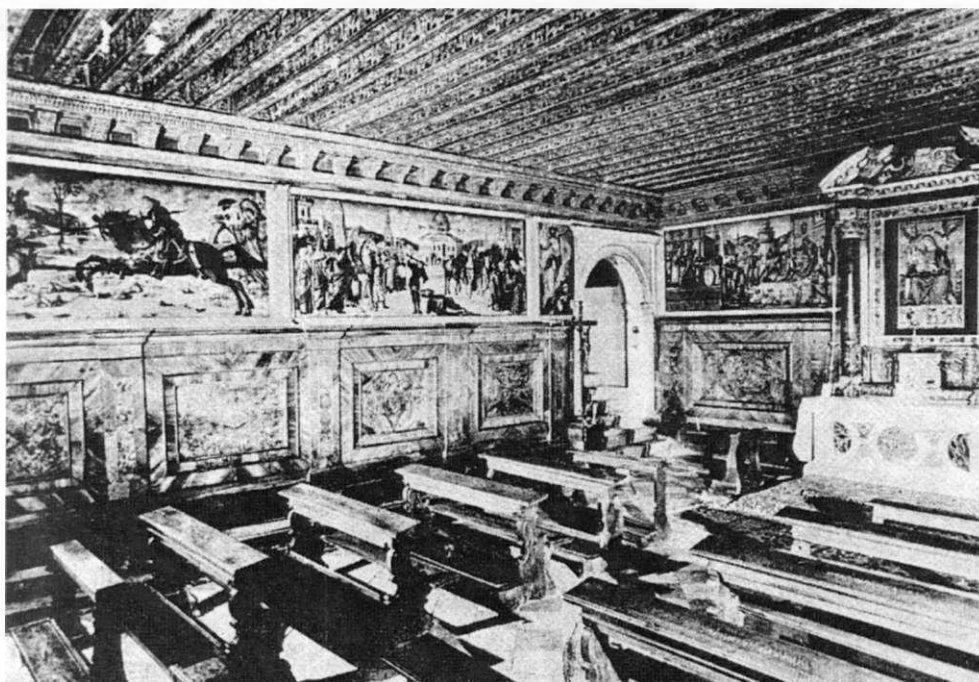
kim izdankom mletačke predrenesansne slikarske škole, a njegovim se djelima (posebice na velikim narativnim kompozicijama) religiozni predlošci (životi i legende o svecima), uz primjetan utjecaj Orijenta, prenose u onodobno mletačko okružje. Svoja glasovita slikarska djela Carpaccio je ostvario izradbom slikarskih ciklusa za mletačke bratovštine¹⁰³: sv. Uršule sa sjedištem u dominikanskoj bazilici Ss. Giovanni e Paolo (prizori iz života sv. Uršule, 1490.-1496. god.), zajednicu albanskih iseljenika (prizori iz života Blažene Djevice Marije, 1504.-1510. god.), Bratovštinu sv. Stjepana (prizori iz života sv. Stjepana, 1511.-1520. god.) te slikarskim opusom nastalim za hrvatsku udruhu. Prizorc iz života svetaca-zaštitnika (sv. Jurja, sv. Tripuna, sv. Jeronima) hrvatske zajednice Carpaccio je izrađivao od 1502. do 1507. godine. Činjenica da je uprava pozvala tada već proslavljenog i cijenjenog mletačkog majstora Vittorea Carpaccia da svojim radovima ukrasi sjedište, ukazuje na tadašnju ekonomsku snagu zajednice koja je zasigurno raspolagala nemalim sredstvima potrebitim za plaćanje djela ovog vrhunskog umjetnika. Isto tako, uprava je "unajmljivanjem" vodećega slikara pokazala iznimnu dalekovidnost i svijest da će djela najboljeg od najboljih majstora kista osigurati Bratovštini trajno mjesto u povijesti mletačke slikarske umjetnosti. Činjenica da je ciklus djela za hrvatsku bratovštinu nastajao istodobno kad i opus za zajednicu Albanaca, upućuje na pretpostavku o mogućoj povezanosti narudžbi dviju nacionalnih bratovština, koje su u svome članstvu objedinjavale iseljene narode sa susjednih mletačkih prekojadranskih posjeda. Carpacciove slike isprva su bile smještene u gornjoj sali sjedišta. Pregradnjom i proširenjem zgrade sredinom XVI. stoljeća slike su premještene u donji, vjerskim obredima namijenjen prostor, gdje se nalaze i danas. Inventar Bratovštine načinjen 1557. godine pokazuje da je broj slikarskih djela nastalih po narudžbi (među njima i Carpacciovih slika) bio mnogo veći te da je tijekom vremena dio umjetničkih djela izgubljen ili premješten u druge mletačke crkve¹⁰⁴.

Prizori iz života svetaca inspirirani su tekstovima "Zlatna legenda" (Legenda aurea) genoveskog nadbiskupa Jacopa da Voragine (XIII. st.; objavljeno u Mlecima 1475.), "Katalog Svetaca" (Catalogus Sanctorum) Petra De Natalibus i životopisom sv. Jeronima (Hieronimus, vita et transitus, Venezia, 1485.). Promatrajući današnji raspored Carpacciovih djela u sjedištu Bratovštine, opažamo, na lijevoj strani od ulaza, tri prizora iz života kršćanskoga mučenika sv. Jurja (vidi: prilog 2.). Na prvoj slici slijeva ("Sv. Juraj u borbi protiv zmaja"), nastaloj 1507. godine, svetac je po uzorku na mjerodavni ikonografski predložak, prikazan kao mlad kršćanski vitez na konju koji dugim kopljem probada zmaja. U desnom uglu prikazana je princeza koja očekuje ishod bitke, a u pozadini se nadziru obrisi orijentalnoga grada. Djelo se ubraja u najsnažnije ostvarenje mletačkoga slikarstva s početka stoljeća, a njegova su znanstvena tumačenja predmet studija i eseja brojnih povjesničara umjetnosti (vidi: prilog 3.)¹⁰⁵.

¹⁰³ Perocco, 1964., 59.-88.; Perocco, 1984., 15.-20.; Valcanover, 1989., 5.-41., 67.-77.

¹⁰⁴ Nedostaju dvije slike s prizorima "Martirija sv. Jurja". Moguće je da Carpacciove slike u crkvi S. Giorgio Maggiore na istoimenom otoku, na kojima je prikazan prizor "Sv. Juraj u borbi protiv zmaja" s četiri scene svečeva mučeništva na podnožju, potječu upravo iz sjedišta hrvatske udruge (Perocco, 1964., 91.; Lorenzetti, 1974., 787.). Sadržaj prvoga inventara (1557. god.) Bratovštine vidi u: T. Vallery, "La Fraternitade overo Scuola in Honore de Missier San Zorzi et Missier San Trifon. Il primo inventario del 1557", SD, sv. 11./1978., 6.-10.

¹⁰⁵ Perocco, 1964., 143.-150.; Perocco, 1984., 24.-25.; Pignatti, 1981., 112.; Valcanover, 1989., 44., 52.

Prilog 2: unutrašnjost bratovštine. Na zidu s lijeve strane nalazi se dio slikarskog ciklusa V. Carpaccia s prizorima iz života Sv. Jurja

Slijedi prizor "Trijumf sv. Jurja" ("Sv. Juraj ubija zmaja") iz 1507. godine, na kojem je prikazan svečev pobjedonosni ulazak u grad s poraženim zmajem na tlu. Slijeva se nalaze likovi kralja, kraljice, princeze i dvorske svite, a desno je mnoštvo okupljeno da bi pozdravilo vitezovu pobjedu. Svi su likovi odjeveni u bogate orijentalne nošnje, nastale vjerojatno prema djelu *Opusculum sanctorum peregrinationum ad sepulcrum Christi venerandum*, autora Bernarda von Breydenbacha i sa slikovnim prikazima Erharda Reewicha iz Utrechta¹⁰⁶. Prizori iz života sv. Jurja završavaju scenom "Sv. Juraj pokrštava stanovnike libijskog grada Selena". Prizor je prepun orijentalnih motiva (svirači s golemim bubnjevima i trubama, raznobojna odjeća i nakit, egzotične životinje i ptice) i ukazuje na izrazito prisutnu fascinaciju Zapada (osobito Mletaka) Orijentom¹⁰⁷.

"Čudo sv. Tripuna" (1507.) uprizoruje scenu iz života kotorskoga zaštitnika i jednog od nositelja imena Udruge. Prema legendi uprizorenoj na slici, svetac je pozvan od rimskoga cara Gordiana da bi njegovu kćer oslobodio od napasti demona. Slika prikazuje sveca kao maloga dječaka u trenutku kada pobjeđuje demona (prikazanog kao zmaja), koji opsjeda carevu kćer. Svetac se, zajedno s pobješnjelim demonom-zmajem,

¹⁰⁶ Perocco, 1964., 150.-162.; Perocco, 1984., 25.-26.; Pignatti, 1981., 112.; Valcanover, 1989., 44., 53.

¹⁰⁷ Perocco, 1964., 162.-167.; Perocco, 1984., 26.-27.; Pignatti, 1981., 112.; Valcanover, 1989., 44., 46., 55.-56.

Prilog 3: detalj Carpacciove slike "Sv. Juraj ubija zmaja"

nalazi na trijemu ograđenom s četiri stupa. S desne strane nalaze se opsjednuta djevojčica, car i njegova pratnja, a s lijeva je brojno mnoštvo koje nazoči svećevoj borbi s nečastivim silama. Pozadina slike odaje niz pojednosti karakterističnih za onodobni mletački krajobraz (kanali, mostovi, zvonici, kuće, stubišta, lođe), uklopljen u ozračje koje podsjeća na tadašnje graditeljske pothvate mletačkih arhitekata Maura Codussia, Antonia Rizza i obitelji Lombardo. Kad je riječ o arhitektonskim pojedinostima na slici, vidljiva je njihova sličnost s prizorima iz života sv. Uršule, nastalim potkraj XV. stoljeća za istoimenu Bratovštinu u dominikanskoj bazilici¹⁰⁸.

Desna strana Carpacciova slikarskog opusa u sjedištu Udruge započinje (gledajući od oltara) slikom "Molitva na Maslinskoj gori", jednim od najranijih (1502.) autorovih djela za hrvatsku bratovštinu. U desnom uglu vidljiv je datum nastanka slike, potpis autora te grb (koji vjerojatno pripada donatoru) naslonjen na pozamašnu knjigu nalik Mariegoli. Prizorom dominira surov brdski krajobraz, a likovi (apostoli u podnožju, Krist na vrhu stijene) uklopljeni su i hijerarhijski raspoređeni u prirodne uvjete gorske litice¹⁰⁹. Istovjetni nadnevak (1502.), potpis autora i grb nepoznatog nam donatora zapažaju se na sljedećoj slici: "Krist poziva Sv. Mateja". Prizor se odigrava na uglu tipične mletačke trgovačke četvrti s dućanima (bottege) i stolovima (banci). Pozadinom dominira visok toranj karakterističan za crkvene građevine mletačke Terra ferme (Treviso, Castelfranco Veneto). Sveukupna atmosfera slike, arhitektura, odjeća i prizor mnoštva okupljenog uokolo Krista¹¹⁰, odaju uobičajenu scenu mletačkoga svakodnevlja iz doba Quattrocenta¹¹¹.

Dvije sljedeće slike prikazuju prizore iz života kršćanskoga crkvenog oca, prevoditelja Biblije i dalmatinskoga sveca-zaštitnika Bratovštine sv. Jeronima. Na prvoj slici ("Sv. Jeronim dovodi lava u samostan", 1502. god.) svetac je prikazan - prema predlošku "Zlatne legende" - kako mirno dovodi lava u samostansko dvorište, a istodobno njegova redovnička subrača prestrašeno bježe. Prizor je smješten u dvorišni prostor nekog onodobnog mletačkog samostana, a niz pojedinosti (egzotične životinje i ptice, svjetovne osobe u istočnjačkoj odjeći) ponovno odaju utjecaje Orijenta. Prema mišljenju nekih povjesničara umjetnosti (Perocco), dvorišni prostor i dio zgrade koji se vidi u pozadini, vjerojatno pripadaju gostinju S. Catarina - tadašnjem sjedištu Bratovštine¹¹². Prizor "Pokop sv. Jeronima" (1502.), također signiran Carpacciovim potpisom, prikazuje svečev lik (položen na zemlju i okružen subračom koja mole) u trenutku sahrane. Ozračje u koje je smješten prizor također je (prema arhitektonskim pojedinostima) prostor gostinca i crkve ivanovaca, pri čemu se - kao i u prethodnom prizoru - zapažaju slični orijentalni motivi¹¹³.

¹⁰⁸ Perocco, 1964., 167.-178.; Perocco, 1984., 27.-28.; Pignatti, 1981., 112.; Valcanover, 1989., 46.

¹⁰⁹ Perocco, 1964., 103.-107.; Perocco, 1984., 28.-29.; Pignatti, 1981., 109.; Valcanover, 1989., 42.-43.; S. Diotallevi, "I due teleri cristologici di Carpaccio - Ipotesi di committenza", SD, sv. 29./2., 1995., 18.-28.

¹¹⁰ Prema mišljenju Guida Perocca, lik lijevo od Mateja predstavlja mletačkoga plemića Sebastiana Michiela, tadašnjega priora crkve ivanovaca. Tri izražajna lika u pozadini (dva starca s bradom i lik s orlovskim nosom) također su vjerojatno istaknute osobe iz tadašnjeg života Udruge (Perocco, 1964., 97.-103.; Perocco, 1984., 29.).

¹¹¹ Perocco, 1964., 97.-103.; Perocco, 1984., 29.; Pignatti, 1981., 109.; Valcanover, 1989., 42., 45.

¹¹² Perocco, 1964., 107.-119.; Perocco, 1984., 29.-31.; Pignatti, 1981., 110.; Valcanover, 1989., 44., 49.-50.

¹¹³ Perocco, 1964., 119.-125.; Perocco, 1984., 31.-32.; Pignatti, 1981., 110.-111.; Valcanover, 1989., 44., 51.

Posljednja i prema brojnim tumačenjima proučavatelja Carpacciova opusa zasigurno najintrigantnija slika jest "Vizija sv. Augustina" (vidi: prilog 4.). Sve do najnovijeg vremena držalo se da slika prikazuje sv. Jeronima. Istraživanjem američke povjesničarke umjetnosti Helen I. Roberts, zasnovanom na iščitavanju legendi i životopisa svetaca, utvrđeno je da slika predstavlja sv. Augustina u trenutku kada mu se, u formi mistične svjetlosti, ukazuje sv. Jeronim i objavljuje svoju smrt¹¹⁴. Talijanski povjesničar umjetnosti Guido Perocco - najbolji poznavatelj umjetničke baštine hrvatske bratovštine u Mlecima - u svojim je brojnim studijama, koje se nadovezuju na rezultate istraživanja H. Roberts, ukazao na veliku vjerojatnost da je lik Sv. Augustina zapravo "posuđen" lik kardinala Bessariona¹¹⁵. Na tu mogućnost ukazuju brojni atributi naslikani uz lik sveca (misali, rukopisi, kodeksi, kipovi, antičke posude, astrolab, nautička pomagala, klepsidra, geometrijski pribor, klecalo s pozlaćenim ukrasima i niz sakralnih predmeta), kao i konkretna činjenica da je Bratovština - u znak zahvalnosti zbog podjeljivanja indulgencije 1464. godine - grčkom monahu željela iskazati posebno štovanje. "Vizija sv. Augustina" ubraja se u najbolja ostvarenja Vettore Carpaccia, ali i u vrhunska djela mletačkog renesansnog slikarstva¹¹⁶.

Središnji dio donjega dijela sjedišta zajednice, smješten između Carpacciovih slika, ispunjava glavni bratimski oltar omeđen s dva mramorna stupa. Oltar ukrašava pala "Gospa s Djetetom", rad koji je dugo bio pripisivan Vettoreovu sinu Benedettu Carpacciu. Danas se, poglavito zahvaljujući restauratorskim radovima na slici te Peroccovim istraživanjima, i ovo djelo pripisuje Vettoreu Carpacciu¹¹⁷. Drži se da se na mjestu ove slike nekada nalazila pala s prikazom sv. Jeronima, sv. Tripuna i sv. Jurja u borbi protiv zmaja, rad dalmatinskoga majstora Mattea Ponzonija. Slika je kasnije premještena u crkvu Madonna dell'Orto (S. Cristoforo), gdje se i danas nalazi¹¹⁸.

Desno od oltara nalazi se ulaz u sakristiju, nekadašnji prostor Bratovštine S. Giovanni Battista, koji je nakon njezina ukidanja početkom XIX. stoljeća u cijelosti pripao hrvatskoj bratovštini (1839. god.). U sakristiji se nalazi mali drveni oltar (načinjen 1747. god.), ukrašen slikom koja prikazuje Gospu s Djetetom, sv. Jeronima, sv. Josipa i sv. Nikolu. Nekoliko drugih slikarskih djela pohranjenih u sakristiji datiraju se u XVII. i XVIII. stoljeće i nisu od veće umjetničke vrijednosti. Zidove sakristije ukrašava nekoliko spomenploča koje podsjećaju na istaknute članove Udruge iz XIX. i XX. stoljeća, među kojima se poglavito ističe natpis posvećen sudionicima Revolucije 1848./49. godine. Najvrijedniju umjetničku baštinu u sakristiji čine raznovrsni liturgijski predmeti umjetničkoga obrta: procesijski križ-relikvijar od pozlaćenog srebra, ukrašen gotičkim dekoracijama (XV. st.); križ u srebrenom okviru; srebreni kalež iz mletačkoga Settecenta; ladica - posuda za tamjan (navicella) s kraja Ottocenta; srebrena kadionica iz 1586. i drugo. Iz sakristije se ulazi u malu prostoriju zvanu Cancellaria (tajništvo, pisarnica), gdje se nalazi dio knjižnice i arhivskih vrela značajnih za povijesni razvoj Bratovštine¹¹⁹.

¹¹⁴ Roberts, 1977.

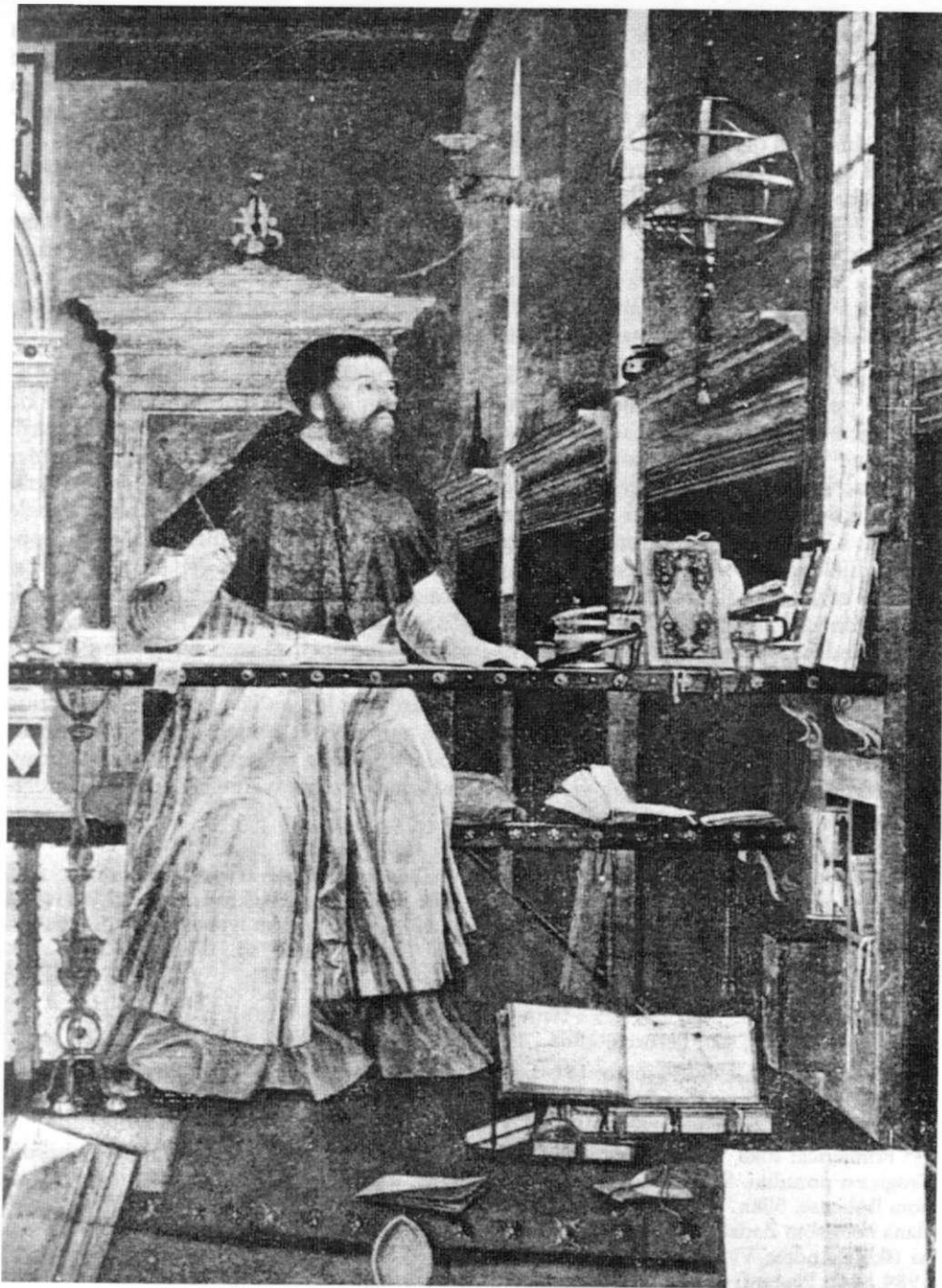
¹¹⁵ Perocco, 1964., 125.-140.; Perocco, 1984., 32.-33.; Perocco-Salvadori, 1976., 745., 766.-767.; Pignatti, 1981., 111.; Valcanover, 1989., 42., 44., 46.-48.

¹¹⁶ Identifikacija središnjeg lika na ovoj Carpacciovoj slici čini se da ipak nije završena otkrićima H. Roberts i G. Perocca. Talijanski povjesničar umjetnosti Augusto Gentili u radu "Carpaccio e Bessarione" (SD, sv. 27./1994., 3.-12.) iznosi mogućnost da je Carpaccio likom Sv. Augustina zapravo želio prikazati apostolskog legata Angela Leoninia, podjeljitelja indulgencije hrvatskoj bratovštini 1502. godine.

¹¹⁷ Perocco, 1964., 187.; Perocco, 1984., 39.; Pignatti, 1981., 117.

¹¹⁸ Lorenzetti, 1974., 407.

¹¹⁹ Luković, 1957., 42b; Perocco, 1964., 187., 190.-193.; Perocco, 1984., 40.-42.

Prilog 4: "Vizija Sv. Augustina", jedno od najvrijednijih slikarskih ostvarenja V. Carpaccia u sjedištu Hrvatske bratovštine

Na stubištu koje iz prizemlja vodi na kat (albergo) zgrade nalazi se nekoliko slikarskih radova, pretežito zavjetnih darova istaknutih bratima (vođećih dužnosnika i imućnijih članova) iz XVIII. stoljeća. Izdvaja se, primjerice, prikaz pomorske bitke u Patraskom zaljevu, zavjetni dar obitelji Ivanović iz 1751. godine (vidi: prilog 5.)¹²⁰. Strop stubišnog odmorišta prekriva prizor "Jakovljeve stube", zavjetni dar predstojnika Luke Zuanichie iz 1747. godine (škola Sebastiana Riccia)¹²¹. Na lijevoj strani stubišta zapažaju se slike "Ulazak Krista u Jeruzalem s portretom donatora" - predstojnika Luke Ivanovića iz 1746. godine - te "Sv. Juraj i sv. Tripun" s portretom predstojnika Vicenza de Galli iz 1700. godine¹²². S desne strane stubišta izdvajaju se zavjetni darovi predstojnika Pavla Kamenarovića ("Krist u slavi s Gospom, anđelima, svecima i portretom donatora", 1734. god.) i bratima Ivana Barića ("Propovijedanje Ivana Krstitelja s portretom donatora"), rad mletačkoga Settecenta¹²³.

Slikarska djela smještena u prostoriji okupljanja i održavanja bratimskih sjednica poglavito potječu iz XVII. stoljeća i također su zavjetni darovi istaknutijih članova. Uz uobičajen portret donatora, na nekim se slikama u pozadini nazire obris dalmatinskih gradova¹²⁴. U središtu prostorije nalazi se oltar sa svetohraništem od istarskoga kamena. Iznad je drvena oltarna pala (1604. god.) s prizorom "Sv. Juraj u borbi protiv zmaja" te likovima sv. Tripuna i sv. Jeronima u dnu pale. Desno i lijevo od oltarne pale slike su s likovima v. Jeronima i v. Tripuna (škola Antonia Vivarinia), vjerojatno pomoćni dijelovi prvotnog oltara iz 1451. godine¹²⁵. Ostala slikarska djela u albergu, također s težištem na motivima iz života svetaca-zaštitnika Udruge, manje su umjetničke vrijednosti. Strop ukrašavaju dekoracije Zuane de Bastiana (1604.) i slikarska djela škole Andree Vicentina s prikazom sv. Jurja (u središtu), Gospe s Djetetom, četiri evanđelista i svetaca u ovalnim medaljonima (likovi sv. Tripuna i sv. Jeronima)¹²⁶. U gornjoj prostoriji pohranjen je dio arhivskog gradiva i knjiga iz prošlosti Bratovštine te brojni predmeti umjetničkog obrta liturgijske namjene (crkvena ruha, zastave, grbovi, pečati, bratimske tunike i dr.)¹²⁷. Cjelokupna navedena umjetnička baština Bratovštine sačuvana je do najnovijeg vremena i dostupna je znanstvenicima i proučavateljima, a i najširem krugu posjetitelja.

¹²⁰ Na slici je u medaljonu prikazan lik dobrotskog kapetana Marka Ivanovića koji u ruci drži mletačko odličje viteza sv. Marka. Slika se pripisuje radionici mletačkoga majstora Francesca Fontabassa (Perocco, 1964., 195.; Perocco, 1984., 42.-43.). O Marku Ivanoviću vidi: A. Alberti, "Marco Ivanovich, cavaliere di San Marco (1724-1756)", SD, sv. 11./1978., 11.-16.; Luković, 1957., 41.

¹²¹ Perocco, 1964., 195.; Perocco, 1984., 43.

¹²² Luković, 1957., 42.; Perocco, 1964., 195.-196.; Perocco, 1984., 43.

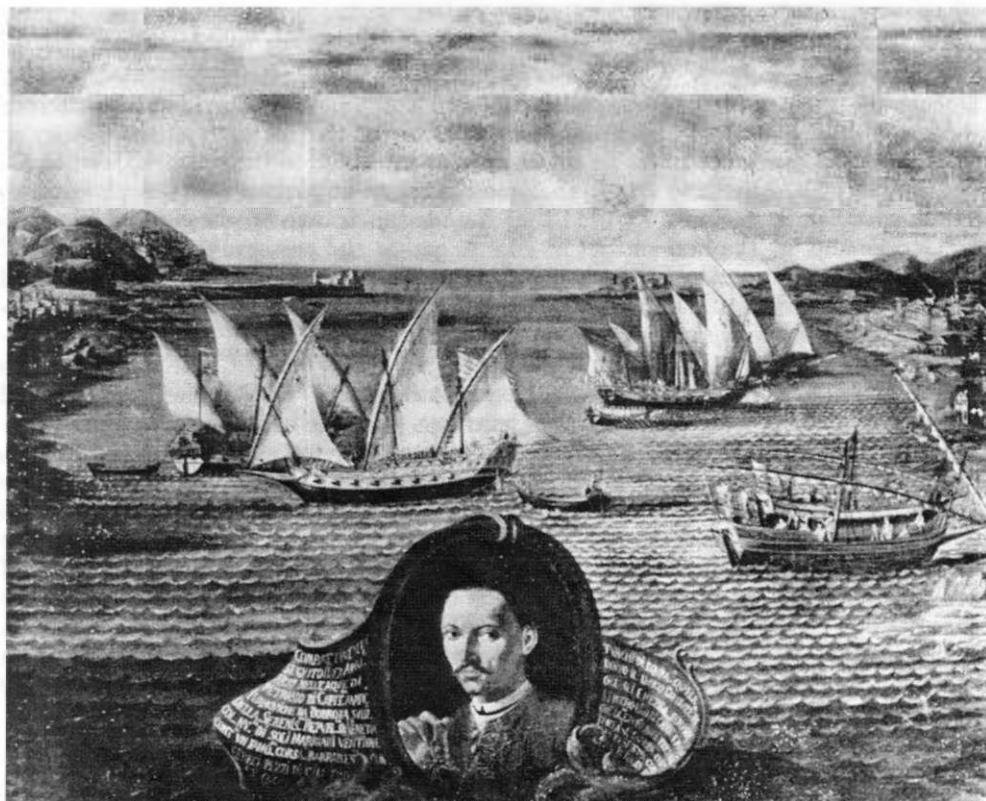
¹²³ Perocco, 1964., 196.; Perocco, 1984., 43. O portretu Ivana Barića podrobnije u: F. Brunello - F. Facchetti, "Giovanni Barich, tintore veneziano del Settecento", SD, sv. 2./1967., 12.-18. O portretu Pavla Kamenarovića vidi: Luković, 1957., 41.-42.

¹²⁴ Primjerice: slika "Krist stižava oluju na moru" s portretom nepoznatog bratima i obrisom Trogira u pozadini. Slika je datirana 1607. godinom, a pripisuje se Antoniu Vassillacchiu zvanom l'Aliense. Slika "Raspeti Krist s Gospom, sv. Ivanom i Marijom Magdalenom", portretom člana i obrisom Zadra; slika "Gospa s Djetetom i sv. Kristofor", portret jednog člana i obris Raba (škola Andree Vicentina). Vidi: Luković, 1957., 42.; Perocco, 1964., 198.-199.; Perocco, 1984., 44.; Pignatti, 1981., 118.

¹²⁵ Luković, 1957., 42b; Perocco, 1964., 202.-203.; Perocco, 1984., 45.-46.

¹²⁶ Luković, 1957., 42b; Perocco, 1964., 203.-204.; Perocco, 1984., 47.-48.

¹²⁷ A. Sigovini, "Simboli e insigne della Scuola Dalmata", SD, sv. 21./1988., 19.-29.

*Prilog 5: "Bitka u Pratarskom zaljevu",
zavjetni dar bokeljske obitelji Ivanović iz sredine 18. st.*

Hrvatska bratovština sv. Jurja i Tripuna stoljećima je u Mlecima slovila kao vodeća (i jedina) ustanova iseljenika s cjelokupnog hrvatskog etničkog područja. Okupljajući izbjeglice, prognanike, putnike, hodočasnike, privremeno ili trajno nastanjene žitelje Mletaka, Bratovština je bila mjesto njihove zaštite, međusobne pomoći i snalaženja u novoj sredini, ali i okrilje u kojem se brižljivo čuvala i njegovala nacionalna i domovinska svijest iseljenika. U sklopu djelovanja ostalih, brojčano također zapaženih i djelatnih nacionalnih zajednica i udruga u Mlecima (grčka, albanska, židovska, njemačka zajednica), hrvatska je Bratovština imala posebno zapaženo mjesto. Njezin neprekinuti kontinuitet postojanja, iznimna umjetnička baština, koja i danas krasi sjedište Udruge i u pohode dovodi bezbroj posjetitelja grada na lagunama, svjedočanstvo je o neprijepornoj ulozi hrvatske sastavnice u povijesti Grada sv. Marka. Ujedno je i dokaz više u prilog višestoljetnoj neprekinutoj komunikaciji, prožimanjima i međusobnim utjecajima između dva susjedna naroda koje spaja isto more.

